

1982 • 1

~ t ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurre', welke aaneensloten tegen de uitbreembare middenstijl in stiepel. De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis: daarin bleef immers eens het 'braatspit' steken, dat een 'huur' of 'huncwiefke' een brutale hoerenknecht nagooide. Als 'n stiepel verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'. In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het Gamsveen het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte. In Ootmarsum trekt men bij het 'nloggeln' um 'n stiepel'.

Door het 'hoondergat' van de niendeure konden de laatste kippen naar binnen. De hofhond 'Sien' of 'Tallo' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De hoer zelf lenslotte kon veilig uitkijken 'oaver 'n ondersten niendeure'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zoals 'n riesbessen', 'n ziele', 'n strikkaakn', 'n ploegstraampn' en de 'peerderelln'.

Menig hoerenzoen zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wick', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzichtspunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Heemkunde Henekamp —

Tekening van onderschoer en tekst - J. A. Veldhuis

't ONDERSCHOER

officieel contactorgaan van heemkunde denekamp

4e jaargang 1982 nr. 1

indit nummer

Het blad verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van het kwartaal en wordt gratis toegezonden aan de donateurs.

De donateurskosten bedragen voor donateurs, woonachtig in de gemeente Denekamp, voor 1982 minimaal f.12,50; de bijdrage voor de overigen is f.18,50.

Losse nummers kosten f.5,--, exclusief verzendkosten.

Oplage: 400 stuks.

Kopy voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redactie. Publikaties blijven eigendom van de auteurs. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is dan ook slechts toegestaan na toestemming van de schrijver.

REDACTIE 't ONDERSCHOER

H.Boink, Diepengoor 16, Denekamp, tel. (05413)2261 - vormgeving en eindbewerking.

J.A. den Ouden, Clematisstraat 26, Denekamp, tel. (05413)2800 - administratie.

BESTUUR STICHTING HEEMKUNDE DENEKAMP

J.H.Borgman, voorzitter; H.Boink, secretaris; W.A.J.Nijhuis, penningmeester; C.C.H.Hamers; S.M.Heerink-Reerink; J.Veldhuis; S.Wynia en A.Zekhuis-Stroet.

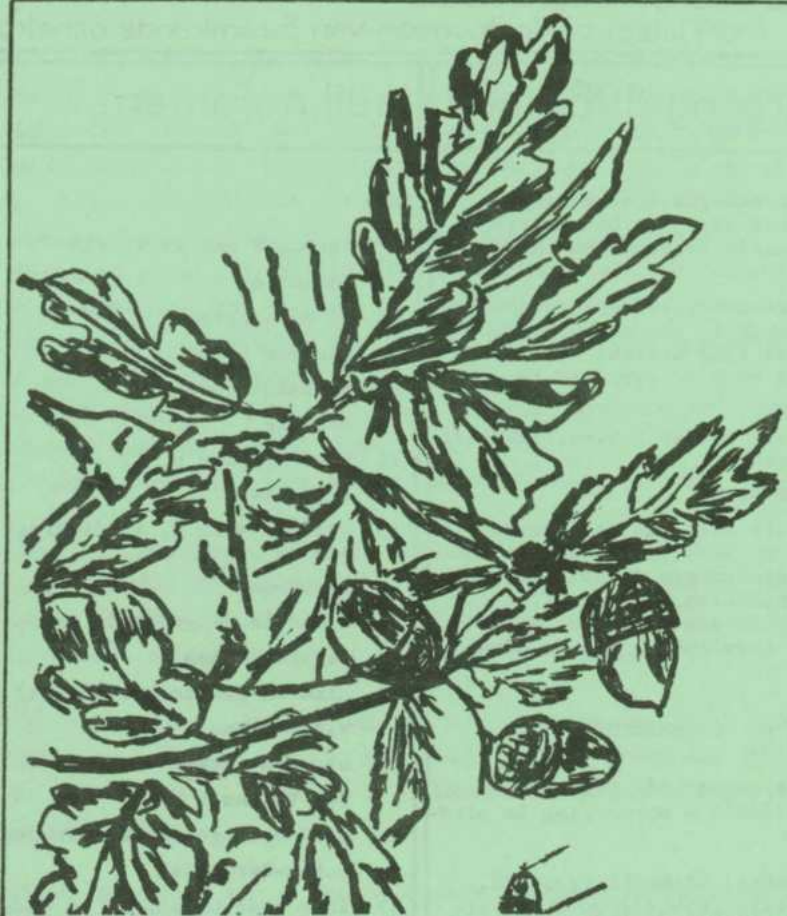
BANK

ABN-Bank te Denekamp.

Rekeningnummer: 59.57.16.547.

pag.

- 1 'n woord van te vuurtn
redactie
- 7 op de hoogte
bestuur
- 11 aandacht voor
bestuur
- 13 voor u, door u
redactie
- 15 gelezen voor u, in de krant
van nu
H.J.Aasma
- 17 heden is de grootste dag
J.A.den Ouden
- 21 glas en glastechnieken (1)
W.A.Beckman
- 27 steenen zoeken
Jos Veldhuis
- 29 herinneringen an Katten-Jans
E.Bos-Hermelink
- 31 iets over heemkunde en onderwijs en nog wat
H.Boink
- 47 sip, sap, siepke
Jos Bruns
- 49 Denekamper Joden als handelaars
J.A.Veldhuis
- 55 geschiedenis van de Iattroperschool (2)
J.A.den Ouden
- 58 de palm
A.Keiser
- 59 nog iets over G.V.Hoogklimmer
H.Boink

De eik.

De eik is een boom waar je lang naar kunt kijken,
hij is vaak zo hoog en zo oud,
Hij wordt ook door iedereen bewonderd,
vooral om zijn prachtige hout.

Het is zondagnamiddag. We schrijven 14 maart 1982. Het besef begint te groeien dat 't Onderschoer weer gereed moet komen. Er zijn zelfs al mensen die vragen of ze het blad niet meer krijgen, omdat ze te laat betaald hebben. Daarover elders nog iets meer. Maar die mensen hebben we gerust kunnen stellen. Immers ons blad is een kwartaalorgaan dat aan het eind van dat kwartaal verschijnt. Er zijn ook kwartaalbladen die bijvoorbeeld aan het begin van het kwartaal verschijnen. Vandaar wellicht die reacties.

Hoewel het weer nu niet direkt uitnodigt om naar buiten te gaan, hebben we ons er toch wel toe laten overhalen een fietstochtje te maken.

Op de Molendijk bij Singraven is het druk. Vele mensen hele gezinnen hebben dit stukje natuur- en landschapsschoon al weer uitgezocht voor hun zondagse verpozing. Het witte schuim van de bruisende molenkolk zit vol inspiratie als gevoed door de hoge golven van de zee. Het lik wa of t'r braand is in 'n mölnkolk.

Een oorverdovend lawaai en toch is het eigenlijk stil, daar. Het draaiende molenrad zet onze gedachtentrein op een ander spoor. We denken aan het gedicht van Van Deirse.

"In Twente dreait de watermöln
Zoo leeflik op de bekskes doar
Met 't scheprad spölt 't helder water
'n Möllenkolk is deep en kloar.....
En eekenbeume stoat roond umme
de geetlink zeenk in 't loof zien leed;
't Laand is vol van zukke plekskes
vuur wel ze mëer te vinden weet."

Dat zet je dan toch even aan het nadenken. Tientallen

jaren later is die molenkolk er gelukkig nog en ook de eikebomen. Nu wil ik daar op dit moment overigens niet nader over uitwijden, hoewel het wel aanlokkelijk is. Maar dat zullen we maar niet doen, want van verschillende zijden hebben ons reacties bereikt als dat dit "woord van te vuurtn" eigenlijk veel te lang is. Welnu, dat is mogelijk zo, in uw opvatting. Wellicht is dit inderdaad de mening van veel lezers. En als dat zo is, dan zal de redactie van dit blad daarmee rekening dienen te houden. Anderzijds is het ook zo, dat de redactie als verlengstuk van het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp ook een eigen verantwoordelijkheid heeft, om haar donateurs en begunstigers van haar opvattingen te laten kennisnemen. Bovendien heeft de Stichting Heemkunde Denekamp met name ook het educatief aspect, "het uitdragen van kennis", hoog in haar vaandel staan. Daar kan dus ook de redactie van het contactorgaan, dunkt ons, niet omheen. Dus, u zult toch nog wel steeds een in onze ogen redelijk "woord van te vuurtn" aantreffen in dit blad. Wel zullen we proberen voor de ontvangen reacties een afzonderlijke rubriek op te nemen. Hiertoe hebben we ons voorgesteld een nieuwe rubriek te openen onder de alleszeggende titel "voor u en door u". Hierin worden dus vanaf dit nummer uw reacties op heemkundegebied en op de inhoud van dit blad weergegeven, en zonodig beantwoord.

Of deze rubriek elk kwartaal verschijnt hangt van u, lezers af. U maakt in feite deze rubriek. Door uw reacties bepaalt u zelf of u een dergelijke rubriek zinvol acht. Dus.....we zullen het wel vernemen, toch?

Welkom moet ik u eigenlijk nog heten voor het nieuwe jaar, al is dat dan al drie maanden oud, via deze weg kon het gewoon niet eerder, vandaar dus nu toch nog, namens de redactie.

Wat we er van gaan maken dit jaar? Och, dat hangt ook mede weer van u af, wij zullen ons best proberen te doen, wij zijn vol goede moed. Maar u lezer, donateur van onze Stichting. U hebt een mede bepalende invloed op dit contactblad. Dat moet u zich wel heel goed realiseren. Vooral wanneer u denkt eens flink kritiek ergens op te willen leveren; dat mag u natuurlijk gerust doen, maar u dient zich gelijktijd

Wel te realiseren dat u dan ook met andere ideeën moet komen. Dan heeft kritiek zin, zelfs veel zin, en is deze bij ons dan ook van harte welkom. Wat dat betreft hebben wij een open oor. Dat kunnen we (tegenwoordig) lang niet van alle bladen (en zelfs mensen) zeggen. Wij kunnen kritiek verwerken, ook al is die niet (geheel terecht) gemaakt! Zelfs daar mag u vanuit gaan, bij uw reactie, waarbij de redactie zal trachten alles zoveel mogelijk te beantwoorden of van commentaar te voorzien.

Ook kunt u in dit blad uw verhaal kwijt over vroeger. Zelf geschreven of aan iemand verteld die het voor u wil schrijven.

Over vroeger, ja, over Poelgreets, of bijvoorbeeld over Katten-Jans, waaraan in dit blad overigens ook al aandacht is geschonken. Zelfs is deze Denekamper dorpsfiguur al doorgedrongen in de jaarlijkse carnavalswereld. Op de gala-avond van de carnavalsvereniging de Köttelpeern vertolkte op briljante wijze -naar ik heb vernomen- Olde Dubbelink de figuur van Katten-Jans.

Dat verhoogt juist de waarde van dit blad als echt contactbericht voor de donateurs en andere belangstellenden. En daar is per slot van rekening toch een contactblad voor bedoeld, niet?

Welaan dan, pak de pen of de telefoon eens en schrijf of vertel eens iets uit uw geheugen van toen, wat u nog weet, wat u interessant vindt of wat u erg getroffen heeft.

Kijk, als u dat nu doet, dan geeft dat ons weer een steuntje in de rug. Een seintje dat ons zegt: mensen, jullie moeten doorgaan. En dat willen we dan ook graag doen, bij deze al **weer**, waarbij u dan wel een zeker "woord van te vuurtn" zult moeten accepteren. Want we moeten toch ergens met deze berichtgeving naartoe, als u ze tenminste zult lezen. Daarvan zijn we immers steeds uitgegaan. En mocht het anders zijn, wel dan horen we dat toch de volgende keer wel. Hiervoor is aangegeven hoe u ons dit kunt laten weten. Geen koudje aan de lucht dus..... Ja, af en toe een beetje vrieskou nog, die wil zich nog slecht van ons laten scheiden blijkbaar.

En als we zo op deze zondagmiddag verder fietsen door het uit de winterslaap ontwakende landschap, ervaren we dat dit ook het geval is met de mol. In grote getale hebben ze zich dit jaar gemeld. Op menig plaats heeft het veel weg van de drukke Randstad op onze landkaart, zoveel molshopen er bijeen liggen. Je zou moeten geloven dat er hier en daar een ware oorlog tussen de boer en de mol staat aan te komen. Maar is dat ook helemaal zo? Want wat doet de mol behalve het op-de-kop-zetten van een weiland? De mol is een insecteneter en hij vreet veel regenwormen. Maar de regenworm op zijn beurt is ook weer nuttig, zo weten we, want hij maakt de grond los. En juist omdat laatste maakt de boer zich in eerste instantie minder druk. Wel natuurlijk om de molshopen, "de vrootnheupe", waarop na egalisatie voornamelijk onkruid en geen gras groeit. Over het algemeen heeft de boer echter wel enkele mogelijkheden om het aantal mollen tegen te gaan, bijvoorbeeld door ze (te laten) vangen. Je zou echter toch nog misschien voorzichtig mogen constateren, zoals ik dezer dagen in een krant las: "Veel geschreeuw en weinig mol".

Nu we toch een beetje in de agrarische hoek zijn afgedwaald, stel ik u voor hier nog even met u te blijven. Het landbouwseizoen wordt immers weer geopend, om het zo maar eens te noemen. Voor de boer wordt het een drukke tijd, want het zaaizeizoen staat weer voor de deur. Even duurt het nog of het gras begint zijn groene glans van vorig jaar weer terug te krijgen. De spreuk : "En de boer hij ploegde voort" wordt in deze jachtige tijd als treffend bestempeld voor de cyclus, waarin de agrariër zich bevindt. Dit thema is voor veel schrijvers, dichters en schilders onderwerp van stof geweest. Ook de dichter Ida Gerhardt heeft hierin veel inspiraties opgedaan. Leest u maar eens het volgende gedicht van haar. Het heet: de aarde.

"Moeilijk is het achter de ploeg te gaan,
altijd te denken aan de arbeid en het zaad,
de handen stroef te klemmen om de ploegstaart.

Moeilijk is het: de kluiten kantelen,
na iedere vore komt een nieuwe vore.
De paarden geven kittle af en zweet.

Moeilijk is het: te merken dat men zelf
werd tot een ploeg, met pinnen vastgezet;
het kromgebogen ploeghout van het lijf,
de scherpgesleten ploegschaar van de geest".

Treffende kan het haast niet, zoals ons de laatste
regels willen beduiden.

Tegenwoordig staan een boer ook al computers en robots
ter beschikking. Computers bijvoorbeeld die de voeding
van koeien bestuurt, computers in de veehouderij die
alles van elk dier weten. En wat te denken van de mi-
lieuvriendelijke 120pk zware trekkers voorzien van 'n
aangename verwarmde cabine, met comfortabele leunstoel
van waaruit men een panoramisch zicht heeft over het
uitgebreide maïsland en bij voorkeur lopend op biogas...
En wat te denken van de verdere ontwikkelingen op het
gebied van de micro electronica, die ook de boer wel
niet voorbij zullen gaan. Bij dit alles mag je echter
wel eens de vraag stellen: je moet ook nog een beetje
mens kunnen blijven, zoals ik onlangs uit de mond van
een agrariër mocht vernemen. Een terechte verwijzing,
die je eigenlijk aan het nadenken moet zetten.....
Waar we in ons land steeds meer de menselijke waarden
en gevoelens willen erkennen, en waar we streven naar
kleinschaligheid om de betrokkenheid van de mens bij
zijn werk te vergroten, lijkt de ontwikkeling in de
agrarische sector juist een omgekeerde richting aan
te nemen. Terwijl met name daar die betrokkenheid zo
groot kon zijn.

Gelukkig is die er ook nog wel. In het dagblad Tuban-
tia van 6 februari 1982 las ik in dit verband een
toepasselijk gedicht van Jan Greve. Het is als volgt.

" En zo is 't

De aerpel doot 't dit jaor nich bes,
de row is kot van stroo,
't grös is ook wa's better wes
en de boon'n staot zo-zo.

't Maïs mot nödig reeng' hebb'n
de nacht'n bint nog te koald.
Op de tomaat'n mot de zun
en de beum' zit vol oald hoalt.

op de hoogte

In deze rubriek houden wij u dit keer op de hoogte van:

- cultuurbeleid
- openstelling bibliotheek
- catalogus bibliotheek
- nieuwe aanwinsten bibliotheek
- nieuwe donateurs
- nieuwe huisvesting
- boerderijmuseum

CULTUURBELEID

De laatste maanden heeft ons bestuur zich o.m. beziggehouden met het opzetten van een door onze Stichting te voeren cultuurbeleid. Streekcultuur wel te verstaan. En om nu eens te vertellen wat daaronder wordt begrepen gaan we even te rade bij een door de Culturele Raad Overijssel uitgebrachte nota met als titel "Criteria voor de subsidiëring van (behoud van) streekcultuur". Daarin staat de volgende definitie voor het begrip streekcultuur. "Streekcultuur is het geheel van die menselijke uitingen die kenmerkend zijn voor een bepaalde plaats of streek en waardoor die plaats of streek zich onderscheidt van andere, aangrenzende dan wel verder verwijderde plaatsen of streken. Deze uitingen moeten door brede

lagen van de bevolking worden gedragen en als "eigen" worden ervaren. De instandhouding ervan dient niet uitsluitend afhankelijk te zijn van commerciële dan wel recreatief-toeristische factoren. Zij dienen voldoende kracht te bezitten om zich verder te ontwikkelen en te (her)vormen."

Het cultuurbeleid dat ons bestuur heeft uitgestippeld is samengebracht in een aantal thema's, welke weer onderverdeeld zijn naar specifieke zaken. Wij menen er goed aan te doen hiervan een schematische weergave te moeten geven in dit contactblad, opdat onze donateurs ook op deze wijze kennis kunnen krijgen van hetgeen waar wij ons zoal mee bezighouden of nog gaan bezighouden.

ONDERZOEK:- Veldnamen

- Dialect o.a. (w.o. folklоре-volksverhalen)
- Genealogie
- Archeologie - geologie
- Geschiedenis: marken, begraafplaatsen, Joden, adellijke huizen, kanaal Almelo-Nordhorn, spoor en station, ontstaan Tilligte, ontstaan Latrop c.a., ontstaan Noord-Deurningen, geschiedenis-Denekamp, jaartallen-boekje.

BEHOUD :- Molens(Lattrop,Tilligte Borgelink)
 - Stationsgebouwtje
 - Monumenten (lijst en aanvullingen)
 - Klöpkeshoes
 - Schiphorstbrug en de Dinkelwerken
 - Diversen: grenspalen, Joodse begraafplaatsen, landkruizen, landweren, Maria-Kloeze, kapelletje Molendijk, natuurreservaten, grafheuvels, bakkerij in Nutterse es (Vasserweg), boerderij Scholten Vledderstraat, Los-Hoes N.D.(Eonke), woonhuis Houtink, Grotestraat 9-13, huis Oude Elferink Wilhelminastraat, fundering huis Harsseveld, begraafplaats Laan.

EDUCATIE :- Publikaties
 - Flora - Fauna (nestkastjes, bomenbenoemingen)
 - Boerderij-museum
 - Bibliotheek en documentatie
 - Voor- en najaarsbijeenkomsten
 - Straatnaamgeving
 - Excursies (ook:fietsroutes etc.)
 - Lezingen (scholen)
 - Exposities

**SAMEHWER-
KING** :- Gemeentelijke Culturele Commissie
 - Stichting Stad en Land (Twente Akademie)
 - Culturele Raad Overijssel
 - Stichting Jaarboek Twente
 - Naaber-aovend van Twentse Heemkundegroepen
 - Drie Denekampse "groene" verenigingen
 - Bond Heemschut.

OPENSTELLING BIBLIOTHEEK

Gedurende het komende kwartaal is de bibliotheek geopend de ene week op de donderdagavond van 7 tot 8 uur 's avonds, de andere week op de vrijdagmiddag van 3 tot 4 uur 's middags.

Wij vermelden gemakshalve de datums:

- in april: do. 1 april, vrij. 9 april, do. 15 april, vrij. 23 april en do. 29 april.
- in mei: vrij. 7 mei, do. 13 mei, vrij. 21 mei, en do. 27 mei.
- in juni: vrij. 4 juni, do. 10 juni, vrij. 17 juni en do. 24 juni.

De donateurs kunnen kosteloos gebruik maken van de bibliotheek, welke is gevestigd in het pand Kerkplein 4 te Denekamp. Inlichtingen worden u gaarne verstrekt door onze bibliothecaresse, mevrouw Th. Asma te Denekamp; tel. (05413-2434).

CATALOGUS BIBLIOTHEEK

In het vorige nummer hebt u kunnen lezen dat de eerste catalogus van onze bibliotheek gereed is gekomen en de donateurs is toegezonden. In deze catalogus is een fout geslopen. Het

boek "De hoven van de Marke Noord Deurningen" staat opgenomen onder nr.135. Dit moet echter zijn nr.143. Het is mogelijk dat een aantal mensen geen exemplaar hebben gekregen en het toch op prijs stellen er een te ontvangen. Laat ons dat dan even weten.

De catalogus is ook los te koop. Voor f.2,50 exclusief eventuele verzendkosten.

NIEUWE AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Onze bibliotheek is in de afgelopen periode voor een groot deel door schenking in het bezit gekomen van de volgende boeken.

Rondleiding door de St.Jozefkerk. (Enschede)1980;W.J.E.Berns nr.618

Katholiek onderwijs. Enschede 1872-1920;W.J.E.Berns nr.619

Drenthe in grootvaders tijd.Henk Vonk nr.149

Jahrbuch des Heimatvereins der Graf-schaft Bentheim.1982. nr. 903

De paasgebruiken in Denekamp.Uitgave V.V.V. nr.001

Palestina in beeld. Hulpmiddel bij onderw.Bijbelse geschiedenis.nr.204

Zorgen om monumenten. Discussierapport v.d. werkgroep monumentenzorg juli 1981. nr. 601

Het Heilige Land. Uitgave der H.Land Stichting 2de jrg. nr.608

Het Heilige Land. Uitgave H.Land Stichting 23e jrg. Jubeljaar 1911-1936. nr.609

Bijbels leesboek. Oud Testament. Felix Rutten e.a. nr.605

Parochie Rossum bij Oldenzaal. A.C. Dames nr.032

Shell journaal van Nederlandse harmonie-fanfare orkesten. Joost van Beek nr.183

Losser voorheen en thans, deel 2 C.J.A.Van Helvoort. nr.206

100 jaar Oranjevorstinnen,(1880-1980) nr.207

Taalbloei,letterkundig leesboek. M.A.P.C.Poelhekke. nr.208

Modern ABC voor Katholieken 1913. X.Brors. nr.209

Leliën en Rozen. nr.210

NIEUWE DONATEURS

In het achter ons liggende kwartaal hebben zich als donateur (of als abonnementhouder van dit blad) de volgende personen/instanties aangemeld:

J.A.Damhuis,Harwichsdijk 4 Denekamp; Rinus Bode, de Roerdomp 38 Denekamp; J.P.V. Niehoff-Ensink,Korenmoersweg 4 Denekamp; G.Forghuis,G. v.Woustraat 3 Denekamp; C. Bosgoed-v.d.Linde,Gravenallee 23 Denekamp; B.M.Gerritsjans, Vledderstraat 7 Denekamp; Mevr.Sneuijink,G.v. Woustraat 6 Denekamp; H. Olde Dubbelink,dr.Hondelinkstr.44 Denekamp;R.Olde Dubbelink, Abel Tasmanplein 9A Groningen;P.H.v.d.Maas,Villa park 4 Ootmarsum;H.G.M. Schulten, Karel Doormanstr. 15 Haaksbergen; Tenslotte heeft het Rijksarchief in de provincie

Overijssel te Zwolle zich gemeld voor een abonnement op ons contactorgaan 't Onderschoer.

Hiermee komt het totaal ledental op 229, terwijl het abonnementenbestand 26 is.

Uiteraard is het bestuur zeer verheugd met deze wederom royale aanwinst. Van harte wordt gehoopt dat men zich bij de Stichting Heemkunde Denekamp thuis zal voelen en dat ieder op zijn of haar eigen wijze wil bijdragen tot de activiteiten van de stichting. Hoe meer donateurs, des te beter is het mogelijk de bestaande activiteiten te blijven inspireren en uit te bouwen.

NIEUWE HUISVESTING

Hoewel we al enkele maanden de nieuwe huisvesting aan het Kerkplein 4 te Denekamp in gebruik hebben is het ons nog niet gelukt de inrichting rond te krijgen. Daar wordt echter wel hard aan gewerkt. Maar we werken met vrijwilligers, dus dan hangt 't wel eens af van de tijd. We streven ernaar tegen de zomer de zaak ingericht te hebben, opdat de officiële opening in de a.s. Herfst kan plaatsvinden. Dan hebben we ook nog een beetje de tijd om een programma in elkaar te zetten.

Tevens zal dan de naam voor de huisvesting officieel bekend worden gemaakt. Dus nog even geduld.

BOERDERIJMUSEUM

Zo onderhand zult u wel wat nieuwsgierig worden over de stand van zaken met betrekking tot de vordering van de voorbereiding om te komen tot een boerderijmuseum. We kunnen u hiervan echter nog niet veel vertellen. Wel is het zo dat al flink wat materiaal is verkregen. Onze opslagruimte raakt al behoorlijk vol. Alles wordt gefotografeerd en te zijner tijd schoongemaakt. Dat dit ontzettend veel werk met zich meebrengt zal ieder natuurlijk duidelijk zijn. Een wel erg belangrijke mededeling kunnen we in dit verband toch nog wel doen. We hebben hierover een bijzonder aangenaam gesprek gehad met het college van Burgemeester en Wethouders van Denekamp. Van onze zijde hebben we het college uitvoerig geïnformeerd over de plannen zoals die bij ons leefden. En we moeten zeggen dat we een positief weerwoord mochten ontvangen. Zelfs zo positief dat de gemeente graag met ons wil meedenken over een geschikte plaats enz. De volgende keer meer hierover.

aandacht voor

WERKGROEP GESCHIEDENIS

De eerstvolgende bijeenkomst van de werkgroep Geschiedenis vindt plaats op dinsdag 13 april 1982, aanvang 20.30 uur, in pand Kerkplein 4 te Denekamp. Belangstellenden zijn van harte welkom. Dit is waarschijnlijk de laatste bijeenkomst van het winterseizoen.

BIBLIOTHEEK NATURA DOCET

We willen u ook eens wijzen op een ander zeer waardevolle boekenverzameling in Denekamp. Namelijk de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Natura Docet te Denekamp.

Het is de moeite waard hier eens een keer een kijkje te gaan nemen. Ook donateurs van onze stichting kunnen hiervan kosteloos gebruik maken.

Het is maar dat u het weet!

GEMEENTE-ARCHIEF

In een vorig nummer hebben we u het een en ander verteld over de toegankelijkheid van het gemeentearchief van Denekamp. Dat hoeven we

dus nu niet meer te doen. Wel willen we u nog eens attenderen op de mogelijkheden, die er zijn. Vooral ook voor het uitzoeken van de geschiedenis van uw familienaam. Voor belangstellenden is op aanvraag kosteloos een gidsje te verkrijgen; tel(05413)1705.

Openingstijden archief:tijdens de normale openingsuren van het gemeentehuis van 8.30 tot 12.30 uur en van 13.30 tot 17.00 uur.

EXCURSIE

Op zaterdag 8 mei 1982 vindt onder het thema "stenen zoeken" een bijzonder aantrekkelijke excursie plaats, welke gaat naar het Duitse plaatsje Ohne. Elders in dit blad staat hierover meer. Belangstellenden worden verzocht zich voordien in verbinding te stellen met Jos Veldhuis (tel.05413-1586). Het is de bedoeling dat 's middags om 1 uur wordt vertrokken vanaf Huize Keizer.

EXPOSITIE GEBRANDSCHILDERD GLAS

Vanaf 2 april t/m 30 mei is op de grote expositiezolder van "ons" Huize Keizer weer

een fraaie en zeer leerzame tentoonstelling ingericht. Het gaat dit keer over het thema "gebrandschilderd glas". Getracht is het gehele proces hier uit te beelden. De expositie wordt begeleid met een instructief klankbeeld.

Tentoongesteld wordt uit het werk van de glazenier Frans van Broekhoven uit Bergen op Zoom.

Over glaskunst en glastechnieken is in dit nummer van 't Onderschoer een eerste artikel opgenomen van serie van twee. Het tweede gedeelte zal geplaatst worden in de volgende editie van dit blad.

STICHTING STAD EN LAND

Sedert kort is de Stichting voor de kennis van Stad en Land van Twente haar werkzaamheden begonnen. Vereenvoudigd heet het: Stichting Stad en Land, de uiteindelijke aanduiding voor de Twente Akademie i.o.o..

Voorlopig heeft men huisvesting gekregen in de Prov. Bibliotheek Centrale te Borne. Van dinsdag t/m vrijdag van 10.00-12-00 uur is op het bureau iemand aanwezig waar men met vragen op het gebied van de streekcultuur terecht kan. Telefoon (074) 663115; toestel 10. Voor de volledigheid vermelden we hier ook nog even

het postadres: Stichting Stad en Land, Postbus 118, 7620 AC Borne.

CONTRIBUTIE 1981 WEL BETAALD?

Er zijn nog steeds enkele donateurs die blijkbaar niet weten hoe ze hun bijdrage kunnen betalen, terwijl het toch eigenlijk betrekkelijk eenvoudig is.

Dit kan overgemaakt worden op de rekening van onze penningmeester bij de ABN-bank te Denekamp.

Nr. 59.57.16.547.

Ook kunt u uw bank machtigen de bijdrage automatisch te laten afschrijven.

NATIONALE MOLENDAG

Denkt u er ook nog aan dat het op zaterdag 8 mei 1982 nationale molendag is.

Een mooie gelegenheid om eens een keer met de fiets Twente door te trekken. U hoeft dan nog niet eens zo ver, want onze omgeving is nogal rijkelijk voorzien van verschillende soorten molens.

In deze nieuwe rubriek wil de redactie trachten de van lezers ontvangen reacties weer te geven. Tevens grijpen we dit aan om u aan te moedigen 'ns in deze rubriek

te zijn. Het is dunkt ons een mooie mogelijkheid om elkaar eens te ontmoeten, al is dat dan op papier. Maar dat heeft dan wel het voordeel dat heel veel mensen hiervan kunnen genieten. U heeft er namelijk geen idee van hoe dit blad wordt gelezen in wachtkamers en vooral bij kappers-zonder-afpraak.

Ja, heus, daar wordt dit blad "doorgezaagd". Dat weten we uit erg betrouwbare bron. U moet dit dus wel van ons aannemen als waar.

Of deze rubriek kan blijven voortbestaan is nu (nog) niet te zeggen. We hebben het er maar op gegokt en zijn er daarom toch maar mee begonnen. Het is toch ook zoals het spreekwoord wil: wie niet waagt, die niet wint. Welnu, als u dat dan zo opvat, zoals het is bedoeld, dan weet u tenminste waar u aan toe kunt zijn. Dan weet u ook dat u alle vrijheid is gegeven om waar dan ook te reageren op artikelen en uitspraken in dit blad. Immers juist daarvoor

is deze, uw eigen rubriek, bedoeld. In het "woord van te vuurtn" is hier ook al uitvoerig op ingegaan. Vooreerst zal deze rubriek dus rechtstreeks door de redactie worden verzorgd.

De redactie stelt zich voor dat het heel goed mogelijk is dat zich hiermee in de toekomst iemand anders gaat bezighouden. Zij stelt het dan ook op prijs met mensen in contact te komen, die zich hiervoor mede zouden willen inzetten.

In het vorige nummer van dit blad vroegen we in "'t woord van te vuurtn" de betekenis van een paar Twentse woorden. Naast verschillende mondelinge reacties hebben ons ook enkele schriftelijke reacties bereikt. Zo ontvingen we van de heer A.A. J. Haamberg te Slagharen een aardige uiteenzetting over 't achterhoolt. We willen de heer Haamberg hier dan ook aan het woord laten: "'t Achterho(o)lt vormt een onderdeel van een tweespan voor een wagen of van een wgn. staartploeg. Het is een dwarsknuppel aan het eind van de disselboom. Vandaar dat men in Haaksbergen "'t disselhoolt" zegt, in Buurse en Bentelo "'n groten Kluppel" en in Vriezenveen "'t Laakhoalt". Een goed Neder-

lands woord hiervoor is: de evenaar, met daarin gaten die bestemd zijn voor ijzeren pinnen ("verstek-iezer") om hem in evenwicht te houden. In plaats van 't achterhoelt hoor je dus ook wel eens "de eamde" (Beuning-en), "'n ewwenter" (lattrop) en "'n effender" (Saasveld, Vasse, Geesteren)."

Van de heer H. Pikkemaat uit Beek bij Nijmegen ontvingen we ook weer een brief. Hij schrijft onder meer: "ne hoeskökker -ik maak er maar nen hoeskökker van- zo ligt die naam in mijn gebeugen voor een man die zich erg veel met de keuken-aangelegenheden bemoeide. Ne klam noemden we een sperwer, valk, havik of buizerd (Raadpleging bij Dijkhuis leert ons dat "klam" daar niet in voorkomt. Wel "klemmer", wat hetzelfde betekent). Verder maakt de heer Pikkemaat nog een opmerking over het woord "smokpiepe", zoals dat stont in het vorige Onderschoer. Dit woord is helaas verkeerd weergegeven. Hij bedoelde "Swokpiepe". Dit is een lange pijp met een steel, waarin een gedeelte gemaakt was van gevlochten paardehaar, zodat ze buigen (zwokken) kon. Tenslotte vraagt de heer Pikkemaat of men weet wat een "sleggel" is en wat een "bekkenwesger".

Mevrouw E. Bos-Hermelink uit Oldenzaal, onze getrouwe plat-dichtster, legde ons ook nog enkele aardige Twentse woorden voor.

Wie weet wat het volgende betekent: 'n lestin eann, 't pakhok, 't hach, 't hach-eanne.

Graag uw mening.

Wie weet waarom of de boer vroeger de melk afroemde?

Tenslotte nog het volgende. Op de regelmatige bijeenkomsten van de werkgroep Geschiedenis werd onlangs iets verteld over een paar dorpsfiguren: Roompotten-Jans en Poelgreats. Wie hierover wat meer weet wordt gevraagd dit ons eens te laten weten. Mogelijk zijn er nog wel enkele andere namen te noemen, waarbij wij in elk geval ook denken aan Kattn-Jans, waarover elders in dit blad een gedichtje staat.

We zouden het bijna hebben vergeten. De vorige keer hebben we u in het voorwoord o.m. geschreven dat we deze keer ook wat nader zouden ingaan op oude liedjes. We hebben daar nog geen tijd voor kunnen vinden. Maar u kunt er wel op vertrouwen dat hieraan in een van de eerstkomende nummers aandacht wordt geschonken.

gelezen voor u in de krant van nu

Het afgelopen kwartaal heb ik uit de kranten voor u weer de volgende berichtjes genoteerd.

Als u eens een artikel zoekt dan kunt u daarvoor terecht bij de bibliotheek van onze stichting.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Gezinbl.: Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving; D.W.: Denekamps Weekblad.

Mocht u overigens nog interessante kranteartikelen hebben dan houd ik mij aanbevolen.

Vraag: "Wat herbergt grafheuvel aan voet van Kuiperberg?" (Gezinsbl. 2-12-1981).

Laatste uitgave "De Mars" (maandblad voor Overijssel). (Tw.C. 3-12-1981).

Historische ontmoeting tussen Metelen en Denekamp (D.W. 3-12-1981; Vizier 23-12-1981 en Gezinsbl. 16-12-1981).

Restauratie van ramen van St. Nicolaas-kerk gestart. Werkzaamheden duren tot begin 1983. (Tw.C. 4-12-1981).

"Volksverhalen uit Overijssel". Een bespreking van het boek van Adriaan Buter met bovenstaande titel. (Tw.C. 5-12-1981).

Diverse artikelen over Johanna van Buren naar aanleiding van de herdenking van haar geboortedag op 20 dec. 1881 in Hellendoorn. (Tw.C. 8-12-1981; 12-12-1981; 18-12-1981; Gezinsbl. 16-12-1981).

Een artikel over het "Staring-Instituut" en z'n directeur, Henk Krosenbrink. (Tw.C. 12-12-1981).

Melkbussen bijna overal verdwenen. (Tw.C. 14-12-1981).

Stadsjongerenkoor (uit Oldenzaal) zet Twents volkslied op de plaat. (Tw.C. 15-12-1981).

"Traditie in hout" artikelen in de diverse bladen over de tentoonstelling over gevel- en stiepeltekens in Huijze Keizer. (Tw.C. 15-12-1981; Vizier 16-12-1981; Gezinsbl. 16-12-1981).

Bouw Twentse boerderij op t.v. naar aanleiding van speurwerk en activiteiten van Heemkundegroep Albergen. (Tw.C. 19-12-1981).

"Traditie in hout" bij publiek in trek (Tw.C. 23-12-1981).

Tentoonstelling "Van aquarellen en fossielen" in Natura Docet. (Tw.C. 23-12-1981).

Veel te weinig zon, veel regen in 1981 (Tw.C. 28-12-1981).

Samenwerking Natura Docet-Natuurmuseum Enschede (Tub. 30-12-1981).

Archeologische vondsten in Rossum. Koster Laarhuis treft oude voorwerpen in bodem aan. (Tw.C. 2-1-1982)

Waarom verschillen al die boerderijen zo van elkaar? (Tub. 7-1-1982).

Zilveren jubileum "plattelandsvrouwen" in Breklenkamp. (Tw.V. 11-1-1982).

Denekampse smid bouwt model-ploeg voor prins Claus. (Tw.C. 12-1-1982).

Arboretum in De Lutte krijgt informatie-centrum. (Tw.C. 14-1-1982; Tub. 22-1)

Bijna 14 miljoen reizigers passeerden in 1981 de grensdoorlaatposten bij Denekamp, Oldenzaal en Glanerbrug. (Tw.C. 21-1-1982).

Was een Denekamper de "uitvinder van het plan Lieveense? Artikelen over de onderwijzer Vonk die in Beuningen aan de school stond en in 1882 artikelen schreef in het tijdschrift "Album der Natuur" over windenergie en het bewaren hiervan. (Tub.27-1 en 28-1-1982; Volkskrant 23-1-1982).

"Het Twents volkskarakter" een boekbespreking n.a.v. het verschijnen van een boek van Klaas Jassies met bovenstaande titel.(Tw.C.3-2-1982).

Eerste aanzet tot oude landbouwwerktuigenexpositie in Ootmarsum.(Tw.C.8-2 en 9-2-1982 en Tub.8-2-1982).

Heemkunde (nieuwe rubriek in dit weekblad)(D.W.11-2-1982).

Expositie over Oranjevorstinnen komt in Denekamp.(Tub. en Tw.C.13-2-1982).

60 Jaar Christelijk onderwijs in Denekamp.(Tw.C.16-2 en 18-2-1982;Tub.13-2 en 17-2-1982).

Eeuwenoude schoolpaden in Twente doen nog dienst voor fietstoerist.(Tub.18-2-1982).

In Oosten van het land blijft bodemarcheologie zorgenkind.(Tw.C.18-2-1982)

Volkskunde-groep in Overijssel opgericht.(Tub.20-2-1982).

E.O.D.Gaat mogelijk vliegtuigbom(uit 1944)opgraven.(Tw.C.20-2-1982.

Samenstelling: H.J.Asma

In een oud schrift uit 1872, behorende bij het familiearchief van Horsthuis uit Lattrop, stond o.a. een gedeelte opgetekend van het Denekamper Paaslied "Heden is de grootste dag". Gedeeltelijk, want jammer genoeg waren de eerste 7 strofen niet meer aanwezig.

Verrassend is dat niet alleen de tekst van het lied hier beschreven, in sterke mate afwijkt van het lied zoals het nu nog bekend is, maar ook dat het 2 strofen meer bevat.

Dr.G.J.M. Bartelink beschrijft in zijn boek "Twents Volksleven, liederen en dansen" ook de Denekamper Paasliederen. Hierover wordt opgemerkt: "Omstreeks 1900 was de tekst van de Paasliederen in Denekamp sterk verbasterd. De onderwijzer Bernink heeft zich verdienstelijk gemaakt voor het herstellen en laten drukken van de teksten".

Voor een vergelijking hieronder eerst de tekst van het ons bekende Paaslied. Daarna wordt vanaf couplet 8 de tekst weergegeven, die in het schrift van de familie Horsthuis staat.

1 Heden is de grootste dag
Dat Christus opstond uit het graf
's morgens vroeg om dezen tijd
Tot vreugd der gansche Christenheid.
Daarom kommet daarom stervelingen
Alleluja, alleluja, laat ons zingen.

2 Samsons sterkte middernacht
Hij, hij deed de poorten deinzen.
Christus door Zijn eigen kracht,
Verrees, wie zal 't ontveinzen.
Daarom kommet daarom enz.

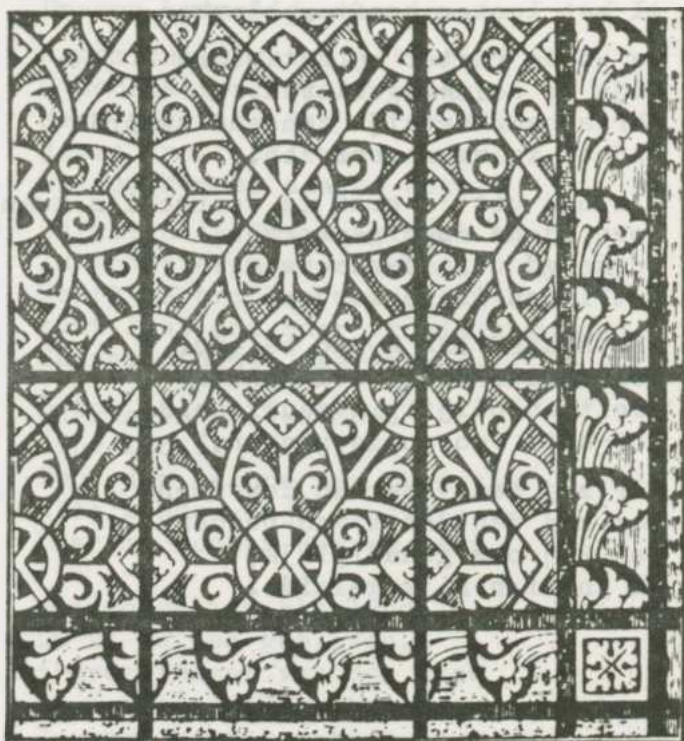
3 Jonas na drie dagen tijd
Van den walvisch uitgespogen;
Christus tot der Joden spijt
Staat op. Ik wil geloven.
Daarom kommet daarom enz.

- 4 Valsche reden uitgezocht
O schande voor de Joden
Die soldaten omgekocht
Lagen bij het graf als doden.
Daarom komt daarom enz.
- 5 Drie Maria's metterspoed
Kwamen bij het graf met vreeze
Tot haar sprak een engel zoet:
Wien gij zoekt, die is verrezen.
Daarom komt daarom enz.
- 6 Magdalena stond bij 't graf
O zoo bitterlijk te weenen
Maar toen zij den tuinman zag
Haare droefheid was verdweenen.
Daarom komt daarom enz.
- 7 Christus in den duist'ren nacht,
Is schitterend verreezen,
Heeft verbrooken duivels macht
komt laat ons maar vroolijk weezen.
Daarom, komt daarom enz.
- 8 Pharao in dollen moed
Ging Israël vervolgen
Door den stroom van Christus' bloed
Alle zonden zijn verzwolgen.
Daarom. komt daarom, enz.
- 9 Pharao gelijk als lood
Is in de zee gebleven.
d'Overwinnaar van den dood
Is luisterlijk verscheenen.
Daarom, komt daarom enz.
- 10 Als God verrees zo vol van glansch,
Toen is de dood gestorven,
Verheugt U dan in Jezus naam,
Het leven is verworven.
Daarom, komt daarom enz.
- 11 Eert den Vader en den Zoon
Eer zij den Geest van beiden
Dat Zij ons genadiglijk zij.
In het Hemelrijk geleide.
Daarom, komt daarom enz.

- 8 Farao in dollen moet,
Ging Israël vervolgen,
Door den stroom van Christus bloed,
De zonden zijn verzwolgen.
- 9 Pharaο gelijk als lood
Is in de zee gezonken
d'Overwinnaar van de dood
Al het lusten heeft geblonken.
- 10 De woede ruiter en het paard
Zijn in de zee gebleven,
Christus door zijn tongend zwaard
Gedood is weer verzezen.
- 11 Als God uit 't graf te voorschijn kwam,
Toen is de dood gestorven,
Verheugd u in Jezus naam,
Het leven is verworven.
- 12 Jezus door ons kwaad beleid,
Vermorzeld door veel zonden,
Leeft en blijft in eeuwigheid,
Tot heil voor onze zonden.
- 13 Eer zij den Vader en den Zoon,
Eer zij den Geest van beiden,
Dat Zij ons genadiglijk,
Al in Zijn rijk geleide.

J.A.den Ouden.

Daar wōdt 'n doarper toernt niks
van gewaar.

voorbeld van zeer vroege grisaille. (+ 13e eeuw)

Tijdens de komende Paastijd zal er in Huize Keizer een expositie te zien zijn over gebrandschilderde ramen, van de heer F. van Broekhoven uit Bergen op Zoom.

In verband hiermee wil de redactie van dit blad in een paar artikelen het een en ander vertellen over glas en glastechnieken, over kunst-in-glas.

Glas en Vlakglas

Glas is al zo oud als de wereld. Het bestaat eigenlijk uit drie heel gewone stoffen: zand, soda en kalk. Door vulkanische werkingen ontstond een groene ondoorzichtige glassoort, het zogenaamde obsidiaan. Dit bestaat meestal uit gelaagde stukken met een glanzende zwarte breuk. Gepolijst werd het als spiegel gebruikt, terwijl er ook gereedschappen als speerpunten en bijlen van werden gemaakt.

Bergkristal is de natuurlijke volkomen zuivere vorm van kwarts en is doorzichtig. Sieraden, schalen en dergelijke heeft men er wel van gemaakt.

De uitvinding van het maken van glas is toegeschreven aan de Phoeniciërs. Het verhaal gaat dat zij opgemerkt hadden dat stukken salpeter, die dienden tot steun van ketels, zich door de hitte vermengden met zand en schelpen tot een samenhangende doorschijnende massa. De hitte van zulk een open vuur kon echter nooit zand door middel van soda tot smelting brengen (Smeltpunt ligt ongeveer tussen 1400 - 1600 oC).

Wat meer waarschijnlijk is, is dat de ontdekking van glasvorming te zoeken is bij de pottenbakkerij. De kunst van het pottenbakken kon gemakkelijker leiden tot het ontdekken van glasvorming dan de eerst genoemde veronderstelling.

De oudste sporen van glasfabricage vinden we in Egypte. In het jaar 5000 voor Christus moet er al groen glas zijn geweest. Dit glas leek echter nog maar weinig op dat wat wij tegenwoordig kennen. Het was ondoorschijnend en het was zeer kostbaar.

Over het algemeen wordt aangenomen dat de Egyptenaren de kunst van het glasblazen niet verstonden. De uitvinding van de pijp, waarmee wordt geblazen, is aan de Romeinen toegeschreven.

In het glas worden twee groepen onderscheiden: het gewone glas en het zogenaamd kristal. Al naar gelang de zuiverheid van de grondstoffen krijgt het glas een min of meer groene tint. Zuiver wit glas is met normale grondstoffen niet te verkrijgen; er zal ontkleuring door middel van bruinsteen toegepast moeten worden. Bruinsteen wordt ook wel eens glasmakerszeep genoemd. Door dit ontkleuringsmiddel verliest het glas op de duur haar helderheid en geeft een lichte paarse tint.

Zuiver zand is natuurlijk bijzonder geschikt. In Limburg en België zijn enkele zandgroeven speciaal voor de glasindustrie. Dit zogenaamde zilverzand bevat weinig ijzeroxyde. Wat de kalk betreft: het zuiverste kan slechts dienen voor de glasfabricage. Het aanwezige kiezelzuur hierin is echter geen bezwaar.

Alle glassoorten, die met loodverbindingen zijn samengesteld, noemt men kristal. Kristal heeft een hogere glans, een heldere klank, is zachter en heeft met bepaalde slijpsels niets te maken.

Om het smelten van glas te bevorderen worden scherven van gelijksoortig glas toegevoegd in een verhouding van $\frac{2}{3}$ - $\frac{1}{3}$. Als louteringsmiddel wordt een klein percentage arsenicum toegevoegd. Gekleurde glassoorten worden verkregen door toevoeging van metaaloxiden en zouten.

Bijvoorbeeld een geringe hoeveelheid koperoxydula maakt het glas zeer donkerrood zodat om mooi donkerrood te verkrijgen het glas dun moet worden gemaakt. Daarom blaast men een rode film op een andere onderlaag (het zogenaamde plaqué). Het maken van gekleurd glas is lang een zeer geheimzinnige zaak geweest. Men liet het voorkomen dat grote hoeveelheden edelstenen gemalen aan de hete glasmasa toegevoegd moesten worden. Zo meende men ook dat rood glas alleen gemaakt kon worden door toevoeging van goud.

De grondstoffen voor het glas worden vermengd in een

draaiende trommel, zoiets als een betonmolen en dan naar de smeltoven gebracht.

Er bestaan twee typen ovens:

- de pottenoven : voor kwaliteitsglas

- de wanoven : voor gewoon glas bijv. vensterglas.

In de pot-oven staan ongeveer tien potten/ kroezen in de vuurvaste klei. Het vervaardigen van deze potten is een zeer nauwkeurig werk. De glasinhoud is meestal zo'n duizend kilo.

De wan-oven, ook wel bassin- of bekken-oven genoemd, heeft een groot bassin van vuurvast materiaal en heeft een veel grotere capaciteit (een of meer ton).

Het smeltpunt van glas ligt op plm. 1100 oC en wordt na ongeveer 24 uren bereikt. De massa is dan zo dun als water en moet daarna stroperig worden.

Vlakglas

Vroeger werd vlakglas uitsluitend gemaakt door middel van de blaaspijp (een gesmede buis van 1,25m lengte en 1½ cm dikte). Van de uitslinger- en de cylindermethode is de laatst genoemde praktisch alleen nog in gebruik, ook voor machinale fabricage.

Het glas, verkregen door een uitslingermethode noemt men ook wel schijven- of kroonglas. Met de blaaspijp wordt een klomp glas van ongeveer acht kilo uit de gesmolten glasmassa genomen, eerst uitgeblazen tot een peervorm en daarna tot een bol. Nadat deze bol van een zogenaamde knop voorzien is, wordt deze door zeer snel ronddraaien van de pijp uitgeslingerd tot een holle schijf. Hierna wordt aan de andere zijde van de knop een tweede blaaspijp aangebracht, waarna men de eerste door aanraking van een koud voorwerp liet afspringen, waardoor een gat ontstaat dat verder wordt afgebogen. Door deze holle schijf steeds sneller rond te draaien wordt de opening steeds wijder, totdat er tenslotte een platte schijf ontstaat. Dit glas heeft vele oneffenheden, met in het midden een verdikking (litteken). Deze littekens werden vroeger tot in de vorige eeuw in glas-in-lood ramen toegepast.

De cylindermethode wordt nog steeds toegepast, bijvoorbeeld voor het vervaardigen van echt antiekglas.

Dit is zeer zwaar werk en vereist een grote technische vaardigheid. Een glasklomp van zo'n twintig kilo wordt in een houten vóór-vorm peervormig en na uitname tot een bol geblazen. Na opnieuw verhitten en door een slingerende beweging van de pijp wordt een lange cylinder gevormd. Door opnieuw verhitting van de kap en het dichthouden van de pijp, zet de lucht in de cylinder uit en springt de gloeiende kop op. De blaaspijp wordt nu snel rondgedraaid, waardoor de opening groter wordt. De kop kan ook worden doorboord met een puntig ijzer en kan dan met een houten voorwerp verder worden uitgebogen. Daarna wordt het losgemaakt. De glascylinder moet vervolgens worden gestrekt en langzaam worden gekoeld. De oneffenheden geven het glas een antiek karakter. Dit glas wordt volgens dit proces vanaf het midden van de vorige eeuw vervaardigd.

Dantziger glas

Dantziger glas is een glassoort met een geheel eigen structuur. De oorsprong van dit glas ligt in de Middeleeuwen. Bij restauraties in Dantzig werd dit glas gevonden. Men is er in geslaagd dit glas natuurgetroouw na te maken. Door bepaalde toevoegingen aan het grondmengsel vormen zich grote slierten in het oppervlak en de grote blazen in het glas. Door de structuur leent het zich niet voor brandschilderwerk.

Neu-antiekglas

Van praktisch dezelfde samenstelling als antiekglas is neu-antiekglas. Het bijzondere hieraan is dat het niet geblazen wordt. Het is namelijk een machinaal vervaardigd produkt. De structuur heeft daardoor minder karakter.

Kathedraal-glas

Kathedraal glas is eigenlijk een gewone glassoort in vele kleuren. Door walsen is het aan een zijde glad.

Plaqué glas

Plaqué glas bestaat uit twee lagen op elkaar geblazen glas. Door verschillende combinaties zijn prachtige

resultaten te bereiken.

Verder kunnen in dit verband nog genoemd worden het melkglas, opaline-glas en glastegels.

Alle soorten met een geheel eigen karakter.

W.A.Beekman.

(wordt vervolgd)

Ammoniet

Zeeëgel

Belemniet

Horentje

Al heb je nooit aan geologie gedaan, toch wil je er wel eens wat over horen en zien. Daarbij zoo'n les in de heerlijke natuur aan den rand van een bosch is op zichzelf al een genot".

Zo schreef meester Bernink alweer zo'n zestig jaar geleden in het boek "Ons Dinkelland". De sfeervolle verslagen van tripjes in de buurt van Denekamp doen je met weemoed denken aan een tijd waarin de natuur nog haar gang kon gaan. Een tijd waarin zoveel verschillende planten, dieren en stenen te vinden waren dat je een levenlang nodig had om ze te kunnen bestuderen.

Maar is dit dan nu allemaal verdwenen?

Ik weet zeker van niet. Nog steeds zijn er in onze omgeving ontzettend veel interessante, eigenaardige en mooie dingen te zien en te vinden.

Je moet er alleen even op attent gemaakt worden.

Meester Bernink slaagde hierin al voortreffelijk door zijn belevenissen te vertellen en op te schrijven en de mensen uit te nodigen in zijn museum. Zoiets probeert ook onze heemkundegroep voort te zetten door het houden van excursies, exposities en lezingen en het uitgeven van "'t Onderschoer".

Misschien zou het in dit verband nog niet zo gek zijn om de oude sfeer eens te proeven door gezamenlijk te gaan "steenen zoeken". Een leuke en interessante bezigheid zoals mij op menige zaterdag al is gebleken.

Een zaterdag van: "Kom laten we eens fossielen gaan zoeken. Tegen één uur vertrekken we met de auto richting Duitsland. Bij de Poppe gaan we de grens over en al na tien minuten rijden kunnen we het prachtig hellende stadje Bentheim bewonderen met op het hoogste punt gelegen haar trotse kasteel.

Vlak buiten Bentheim komen we op de acht kilometer lange klinkerweg die ons naar Ohne voert. Een levenswerk om deze weg aan te leggen. Vanuit Ohne rijden we gemakkelijk naar de Sand-und Kiesgrube des Werkes Haddorf. Haddorfer Seen. Zand en grint worden hier nog steeds op vrij grote schaal gewonnen. Met bagger-vloten haalt men het zand uit de meren naar boven.

Dit zand dat ook veel grover materiaal bevat, wordt over lopende banden naar een centraal punt geleid. Op verschillende plaatsen worden de grotere stenen eruit gezeefd en op een hoop gegooid. Tussen deze hopen is werkelijk van alles te vinden, Koralen, ammonieten, belemnieten, sponsen, versteend hout, etc.

Nu maar hopen dat we het geluk hebben om enkele mooie exemplaren mee naar huis te kunnen nemen. Een hamer, een beitelsel, wat kranten en enkele plastic zakken is alles wat we meegenomen hebben. Het wordt nu turen naar de tientallen verschillende soorten stenen die voor ons liggen.

Veelkleurige harde granieten, leistenen, sommige zo zacht dat je ze tussen je vingers kunt verpulveren, harde splinterige vuursteen, enz.

Af en toe slaan we een steen doormidden, want binnenin de steen zijn de fossielen vaak het best bewaard gebleven.

Na een uurtje zoeken keren we met een rijke of minder rijke buit naar de auto terug om even later onze weg te vervolgen naar een andere groeve.....".

Op deze manier zouden we met een aantal geïnteresseerden best eens een zaterdagmiddag kunnen besteden. Als datum nemen we daarvoor 8 mei 1982.

Het vertrek is dan om 13.00 uur bij Huize Keizer. Mocht u zin hebben om mee te gaan, wilt u dan, in verband met het aantal auto's, mij eerst even bellen. Telefoon (05413) 1586.

Hopenlijk, tot dan.

Jos Veldhuis.

Wat hes daar? Niks! Daar kaans de
kat met doodvoorn.

Wel hef nich kéént Katten Jans,
 jao dee lange dorps figuur.....
 dee daags daor sleptte met zien maand,
 en... snachts sleup in ne schuur.....
 daor kreup hee 's avonds in het heui,
 en... snörkte dan as nen ossen...
 hee was dan meu en...kön nich meer,
 van al dat katten tossen.....
 e's morgens trök hee dan weer los,
 met ziene lucifer en ok watten,
 vreug dan weer bie elken boer:
 heij nog jonge katten???.....
 dan sjöktte hee wieder met zien stok,
 wat gungen de jongs hem plaogen.....
 mear dan....höl hee zienen knuppel op,
 en...ginne jong drof 't meer te waogen,
 geestelek was hee noe ok luk stoord,
 en...noe ok ginnen hadden praoter...
 mear gaf völ van zien'n armoed vot,
 an...menigen missie paoter.....

Katten Jans...den armen blood.....
 ik kan hem ok nich vergetten.....
 en...wol wal haost oet dankbaarheid
 noe 'n standbeeld veur hem zetten.

E.Bos-Hermelink.

GREPEN

ETT. 10.

KENNIS DER NATUUR,

Voor

Plattelandsscholen.

1898

F. A. VONK,

Plaat No. 1. Het Hunebed te Havelte. (Gerestaureerd).

Hunebedden zijn eigenlijk st.
huizen. Van grote pl.
zijn de muren,
keien (de koten
en de vloer -
keitsjes. Men
lopen. *steine-
gebukt in.*

In deze stenen huizen werden
heel lang geleden de dode mensen
begraven. *... ver, de lijkten*
worden er i
jaar en la *... is wel 3000*

ken ow strekke

(sluit aan bij uw schoolomgeving)

Opstaand voor de verschillende ontwikkelingen op het gebied van ons Twents regionalisme wil ik in dit artikel met name eens nader ingaan op de relatie en de zin van Heemkunde in het onderwijs.

Wat is "Heemkunde" nou eigenlijk? De laatste jaren kom je dat woord "heemkunde" immers nog wel eens tegen. "Heemkunde" zouden we in zijn misschien wel eenvoudigste vorm -maar daarom niet minder oprecht- kunnen zien als de natuurlijke belangstelling en liefde van de mens voor de aarde, voor het gebied, waarop hij geboren is en waarop hij leeft, en voor het volk waar-tussen hij leeft, opgroeit en woont. Of anders gezegd: de kennis van je eigen omgeving, de cultuur, de natuur, de zeden gewoonten en aard van de bevolking en dat dan in de meest brede zin van het woord.

Het onderwijs kan veel met heemkunde doen. Hierbij wordt dan niet gedacht aan "heemkunde" als wetenschap. Nee, immers aansluiting zoeken bij het eigen heem, dus daar, waarin de kinderen wonen, zal het kinderlijk denken dienen. Er zijn zoveel vakken, waar een kind op school mee te maken krijgt of wat het zal moeten leren, welke juist vanuit het eigen heem benaderd, op een praktische wijze op dat kind overgebracht kunnen worden. Bijvoorbeeld: geschiedenis, natuurskunde, taal, godsdienstonderricht en vooral niet te vergeten aardrijkskunde. Werden wij in de aardrijkskundelessen niet opgeroepen om voor het bord op de grote landkaart aan te wijzen waar precies Hoogezand, Sappemeer, Zuidbroek, Wildervank.....lagen, terwijl we bijvoorbeeld amper wisten waar we Manderveen, Berghum, Mekkelhorst of Hezinge zouden moeten vinden.

De volkscultuur is gelukkig niet dood en gemummificeerd door de bekwame hand van prima conservators, zoals het er jaren geleden eigenlijk wel naar uitzag. Integendeel echter: ze is springlevend en wie zijn ogen en zijn oren open heeft, kan hiervan met grote teugen genieten. Want, juist de heemkunde-instellingen houden zich in grote mate bezig met deze volkscultuur. Deze cultuur tref je overal aan, ja toch immers.

Kijk, in de jaren twintig bijvoorbeeld had je mensen uit de wat hogere maatschappelijke en culturele sferen, die zich beijverden en inzetten voor de streekhistorie en volkskunde (Zie ook in dit verband mijn artikel "waarom heemkunde" in Onderschoer 3/1980 pag.39/41). In wezen keken zij echter toch wat neer op de boeren, of die boeren nu groot waren of klein.

Zij immers hadden een of andere (academische) studie gevolgd. Zij hadden dus een ruimer begripsvermogen.... Als deze mensen in die jaren bij de boeren kwamen om inlichtingen hoefde het resultaat bij veel informatie nog lang niet te betekenen dat men ook de juiste informatie had gekregen. Want, zo "dom" waren die boeren nou ook weer niet. "Wat möt d'n keal daor met" zal zeker wel een vaak niet altijd uitgesproken reactie zijn geweest. En misschien wel eens terecht!

Anderzijds bestond er natuurlijk ook -dat is vanzelfsprekend- veel onbegrip in een maatschappij die nog vrij gesloten was. Dit was veelal mede afhankelijk van de geografische ligging van zo'n woongemeenschap. Als die veraf gelegen was, zat het er ruimschoots in dat zo'n gemeenschap een sterk gesloten karakter had. Als voorbeeld daarvan bij ons kunnen we zonder twijfel noemen de buurtschap Breklenkamp. Dit vinden we onder meer ook terug in het nu nog gesproken dialect daar en toch ook nog wel in zekere tradities, alhoewel ook hier mensen van "buiten" invloeden geleidelijk zullen achterlaten.

Dialect, ja, je hield het eigenlijk een twintig jaar geleden niet voor mogelijk wat er nu allemaal gaande is rond onze Twentse dialecten, zelfs een eenheids-spelling is er al.....Henk Krosenbrink uit Winterswijk schreef zo'n twee jaar geleden eens in een krant "De mensen worden steeds meer streekbewust. Ook steeds meer mensen hanteren de streektaal weer. Ik ken wel mensen die zich vijftien jaar geleden er nog voor schaamden om dialect te gebruiken. Bang om als boer te worden afgeschilderd. Nu hoor je ze weer plat praten".

Ja, men voelt zich wat vrijer, zou je kunnen zeggen, men durft de naam van zijn eigen buurtschap of dorp weer hardop te zeggen -in eigen dialect natuurlijk. En dat is wel degelijk anders geweest. Dat heeft niets

te maken met bekrompen regionalisme of uitdrukkingen van gelijke strekkingen. Dat hoeft dan echter nog niet te betekenen dat je koste wat het kost dialect op scholen zou moeten gaan gebruiken. Temeer niet als daaraan geen enkele behoefte zou blijken. In dit verband is het misschien wel interessant te weten hoe men dit vraagstuk van het dialect bij onze oosterburen tracht te benaderen. Van onze Heimat-vrienden uit Metelen vernamen wij dat de landsregering daar er alles aan doet om de jeugd weer vertrouwd te laten geraken met het dialect. Dit wordt daar door de regering gesubsidieert. Hierbij moeten we echter wel bedenken dat het dialect daar lang niet -meer- zo leeft als bij ons in Twente. Dat is vermoedelijk ook de achterliggende gedachte van de subsidie-verlening.

Bij ons in Oost-Nederland en Twente in het bijzonder zou bijvoorbeeld de regionale omroep (Radio Oost heet dat heel fraai) ook wel eens wat meer aandacht aan het dialect mogen schenken. Maar misschien komt dat ooit nog wel eens als de regionale omroepen echt "regionaal" worden.

Het dialect in Twente is 't wel waard! Want we moeten niet vergeten dat ons dialect eigenlijk al ouder is dan het Algemeen Beschaafd Nederlands. En niet alleen ons dialect. Ook dat van onze Duitse Oosterburen. Een andere keer hoop ik daar nog eens op terug te mogen komen.

Al met al mag ons Twente zich -toch wel- verheugd tonen met een ruim belangstellingsniveau voor "heemkunde". Wat daarvan de oorzaken zijn?

Ik weet hierop geen panklaar antwoord en dat is, dacht ik, ook niet nodig. Al in 1966 stelde drs. A.L. Hulshoff in een artikel in het Jaarboek Twente 1966 (pag. 31/33) "dat de oostnederlander sterke belangstelling toont voor de geschiedenis van zijn streek in de ruimste zin van het woord. "En dat is nu na 15 jaar nog zo, en zelfs in een zo ruime mate, waarover toen in 1966 wellicht binnenskamers nog niet eens werd gesproken.

Even verder heeft Hulshoff het in 't zelfde artikel over de publikatiemogelijkheid, die er sedert 1961 in Twente is gekomen in de vorm van het Jaarboek Twente. "Het orgaan dat volop bewezen heeft aan zijn behoefte

te voldoen en als streekorgaan een volledig succes is geworden", aldus Hulshoff.

Toch jammer vind ik het, vooral bij de laatst verschenen editie, dat de inhoud, waarbij ik ook op de juistheid doel, en de opmaak niet in het voordeel van het Jaarboek Twente blijven. Verschillende mensen heb ik al horen zeggen -en mijns inziens niet ten onrechte- dat het Jaarboek-1982 tegevalt! En dat moet je natuurlijk wel tot nadenken stemmen, dunkt mij. Hoe stoutmoedig ook soms vooruitziende blikken kunnen zijn, ik moet het hier even kwijt.

We kijken ook achteruit, veel zelfs, want daardoor kun je vaak heel veel begrip opbrengen en tonen voor het tegenwoordige. Weet u bijvoorbeeld, hoe de mensen vroeger anders leefden dan nu en ook waarom? Weet u, waarom er tegenwoordig zo vaak (ook ten onrechte) gezegd wordt: die goeie oude tijd? Beseft u dat allemaal? Ja, wel laat het ons dan eens weten. Want, het zou natuurlijk te gek zijn, als heemkundevrienden niet ook nieuwsgierig zouden kunnen zijn. Nieuwsgierig in de zin van : graag bekend willen zijn met achtergronden: waarom, waarvoor, hoe was dat mogelijk toen, ik begrijp het eigenlijk niet, het was toen zo gewoon... maar nu,.....nee.

In zekere mate kan een bezoek aan een museum ons wel antwoord geven. Maar er komt toch wel een zekere zelfdiscipline en veel streekkennis bij te pas, bij om de hoek kijken, om wezenlijk deelgenoot te kunnen worden van hetgeen het museum beoogt te laten zien. Want wat leefden die mensen toen anders, niet? Dat zal toch onze eerste indruk moeten zijn. Niet zo romantisch als ons op andere wijzen in films en op t.v. helaas wel eens wordt voorgeschoteld.

Ondubbeltzinnig is echter een jaar of wat geleden op een bijzonder knap ingerichte en opgetooide expositie te zien geweest hoe het echte leven van een boer vroeger was met al zijn kommer en zorgen. Ondanks de fraai gepresenteerde naam "des Gerusten Lansmans....", waarmee deze tentoonstelling in het Openluchtmuseum in Arnhem een enkel seizoen veel aandacht heeft kunnen vestigen op het leven van de boer. Een leven dat bestaat niet genoeglijk voortrolt, zoals ons maar al te vaak wordt voorgetoverd. "Mogelijk dat de stedeling zich verkijkt op de verbondenheid met de natuur", schrijft Sietzo Dijkhuizen in zijn erg lezenswaardig

boek "Zo leefden zij".

Daarom ook is het juist van zo groot belang hoe een museum, hoe een expositie wordt uitgedragen. Wat wil men vertellen? Dat is erg belangrijk.

Hebben we niet ooit uit de mond van een kind kunnen optekenen: "Buiten heb je boerderijen, in "de stad" staan huizen....., terwijl het woord "klompen" onbewust nostalgisch geladen was. Dat is toch eigenlijk te zot om waar te zijn, niet dan?

Als je ouder wordt leer je dat "het leven van toen" niet zo simpel is in te delen. Hoewel de mens juist door zijn "nuchterheid" dingen uit zijn natuurlijke omgeving wist te gebruiken als het bijvoorbeeld ging om het bouwen van een boerderij.

Wij, (amateur)historici doen veel aan "omzien", dat is bekend, dat doen we met graagte en met begrip. Maar omzien kan ook wel eens funest zijn, zoals me dit werd bevestigd op een fraai "boerenbont" wandbord, dat hangt in het in dit artikel al vaker genoemde Openluchtmuseum, waarop de tekst voorkomt "Het omzien is de haas zijn dood"! Zinware realiteit, ook nu nog, voor diezelfde haas.

Realiteit is ook dat de kleine boer vroeger beter maakte om deze te verkopen aan de gegoede boeren en burgers, maar zichzelf wel behielp met eigen "uitvindingen", als een mengsel van fijn/gemaakte aardappelen, olie en zout!

En wat denkt u van de opvattingen over hygiëne toen en nu. Wellicht hebt u de anecdote wel eens gehoord van het jongetje, dat met een zere voet naar de dokter moest en daarom door zijn moeder met die zere voet in een emmer met water en zeep werd gezet. Na enige tijd ontstond er verwarring. De jongen kwam tot een voor hem blijkbaar verrassende ontdekking: "Hee... moeder.....pas op.....mijn voet wordt helemaal wit!!"

Iets van andere aard, maar in dit verband zeker passend, is het beeld dat de Gelderse historicus Isaac Anne Nijhoff in 1826 gaf van het "los hoest": ".....de huismoeder, bij haar spinnewiel, aan haaren rondom open haard, de wieg van haar kind en den etenspot gadeslaande, tegelijk het oog kan laten gaan over al de werkzaamheden van het gezin, haar vee links en rechts overziet en de nodige bevelen zonder opstaan

kan geven".

Uw gedachten worden wellicht al wat romantisch, krijgen al nostalgische gewaarwordingen.....Maar ik denk dat het daar in dit artikel ook wel bij zal blijven.

Hoe vluchtig het leven is geworden bewijst niet alleen de snelheid waarmee we ons in het verkeer plegen voort te bewegen (zelfs in het maatschappelijk leven is dit al zo), je kunt je dan ook haast niet meer voorstellen dat er in de weg van Oldenzaal naar de grens een aantal tollën heeft gezeten. (Nu praten ze in Denekamp-dorp over het plaatsen van stoplichten op diezelfde straat.).

Als je evenwel met dingen op heemkundegebied bezig bent, kun je soms in de vreemdste situaties terecht komen, ja heus. Ik denk ook dat juist het toch enigszins fascinerende karakter mede bepalend is voor de ruime belangstelling.

Je kunt bijvoorbeeld in een mum van tijd verzeild raken in 1795 of 1601 of 1839 of.....Voorals als je met een paar mensen wat aan het uitzoeken bent. Je moet er dan gewoon voor opletten dat je niet van het een in het ander overgaat, want dan weet je aan het eind van een avond haast niet meer, waarmee je om acht uur bent begonnen. Dan merk je ook hoe zo'n vonk overslaat van de een op de ander. De aanleiding daartoe kan vaak heel simpel zijn heel eenvoudig.

Zo van, je woont in de Hopmanstraat: Weet je eigenlijk wel waarom die straat zo heet, waarom of men voor die naam gekozen heeft en wat die naam voorstelt?

Dan moet u lezer nu niet direkt zeggen: wat kan mij dat schelen, wat interesseert mij dat nou, ik woon niet in die straat. Nee, dat lijkt me niet goed want voorlopig is het wel zo, dat die straat er is en dat er ook mensen wonen. Oh, het maakt u niks uit waar u woont? Het zal u inderdaad niet.....eh.....kunnen schelen waar de naam "Hopman" vandaan komt. Nee, natuurlijk niet want dat is allemaal verleden tijd,... voor u..... Dat ligt allemaal achter u, dat ligt allemaal achter ons.

En daarom zetten we er met zijn allen maar een streep onder?

Maar is dat wel reëel zet je overal dan zo maar een streep onder, wat achter je ligt, wat voorbij is?

Ja, soms misschien, zal dat wel nodig zijn.

Over het algemeen toch immers niet, ook ũ niet, ũ van daarnet, nee toch zeker?

Dat zult u beslist niet echt menen. Want, is het niet zo dat er heel veel dingen zijn, waarvan je nooit kunt zeggen: dat is voorbij, daar denk ik niet meer aan, dat ligt achter mij. Nog sterker: er zijn -en dat misschien wel eens helaas- zelfs dingen die je steeds blijven achtervolgen.....

Maar zover hoeven we op dit terrein van heemkunde niet te gaan, hoewel.....

Want waar hadden we 't in het begin van dit artikel ook weer over?

Heemkunde, je eigen omgeving kennen en erkennen. Je inzetten voor het behoud en de kennis van waardevolle elementen in de je omringende natuur en samenleving. De aansluiting zien te vinden in je hele denken en doen met je eigen woon- en leefomgeving. Voor karakter en herkenbaarheid hiervan zijn cultuur-historische waarden immers van groot belang.

Al in het onderwijs behoort dit te kunnen leven. Bij de studie op de Pedagogische Academies zal dit een onderdeel van de opleiding moeten zijn. Steeds meer wordt hiervoor, gelukkig, begrip getoond. Regelmatig merk ik dit doordat studenten komen met opdrachten om scripties te maken over "heemkunde". Zodoende kunnen ze straks de kinderen deelgenoot laten worden van hun eigen plaatselijke geschiedenis, natuur en cultuur tegen de achtergrond van de nationale en wereldgeschiedenis. Het gaat dan voor ze leven.

Moeilijk kan natuurlijk wel eens zijn dat lang niet alle onderwijskrachten in hun eigen geboorteomgeving aan school staan. Dat is duidelijk. Maar daarvoor kan men dan juist ook een beroep doen op een heemkundevereniging. Want achtergrond en kennis van het heem is nu eenmaal onontbeerlijk om het te betrekken bij het onderwijs.

Ik zeg wel eens: een dag in het bos levert voor de kinderen meer op dan een heel natuurkundeboek. Misschien enigszins overtrokken, maar zonder de praktijk heeft de theorie zo weinig directe waarde voor het kind. En dat is naar mijn mening toch ook van groot belang.

Onlangs hoorde ik van een oud-schoolhoofd uit Denekamp, de heer P.H. van der Maas, de volgende -in deze tijd

wellicht als niet meer zo opmerkelijk bedoelde- uitspraak: "Toen ik vroeger wel eens met de klas door het dorp liep om de kinderen te wijzen op allerlei bijzondere dingen en op goede en slechte woningbouw, moest ik vaak het verwijt horen: die heeft zeker niks anders te doen; die wil zeker graag eens buiten wandelen. Of als je een dag met de kinderen de natuur inging richtig Vasse en Mander bijvoorbeeld: die wil er zeker een mooie dag van maken".

Kijk, dat waren opmerkingen gemaakt voor pakweg nog maar veertig jaar. Het lijkt haast onvoorstelbaar in deze tijd met zoveel werklozen bij de deur, op de weg, dat je je haast het tegenovergestelde zou kunnen afvragen: "oh, die gaan zeker werken!" Maar dat doen we toch niet! Welnu, het was toen eenmaal zo.

Toch kan ik me daar ergens ontzettend over opwinden. Gelukkig heb ik nog wel genoeg "energie-ontspanning" om dat niet te hoeven doen. Maar er zijn er ook, die dat juist missen en zich er wel boos over maken, met dan wel vaak nare gevolgen, welke eigenlijk door niemand zo bedoeld zijn. Maar ja, we zijn maar mensen...

Maar mensen? Wij zijn mensen, wij kunnen er dus wat aan doen. Wij moeten daar zelfs wat aan doen. Kijk, ik las een poosje geleden in een in dit verband zeker leerzaam boekje met de titel "Wat is heemkunde" (1941) in de inleidende woorden van de auteur C. Wilkeshuis onder meer de alleszeggende en veel verklarende woorden voor de problematiek waar de goedwillende schoolmeester vroeger mee kwam te worstelen, en wellicht nog wel, als men het zó zou doen: "Maar ik ben van mening, dat de school nooit een behoorlijk heemkundeonderwijs kan geven, wanneer ze niet op de steun en het begrip van de wereld buiten de school kan rekenen. Daarom is het ook van een praktisch belang, dat de beschaafde leek (dat kon je toen nog zo schrijven HB) zo ongeveer weet, waarom het in deze kwesties gaat. De informaties, die de buitenstaander geeft, de hulp, die hij verleent, ze zullen pas doeltreffend kunnen zijn, als hij, zij, ook in theorie 'het klappen van de zweep' kent, en beseft, welke kant de school uit wil." En even verder pik ik nog een stukje op ".....de principes van het heemkunde-onderwijs zijn ongetwijfeld de eenvoudigste en de natuurlijkste ter

wereld....."

In ons Twente is vóór de laatste wereldoorlog in onderwijskringen ook al veel geijverd voor "heemkunde". Op een bijeenkomst van de Kring Twente van de Katholieke Paedagogische Vereniging gehouden op 1de mei 1939 in het Amstel hotel te Hengelo (o) hield P.Oomes een voordracht over: de heemkunde in haar betekenis in de Twentse Volksgemeenschap.

De in dit artikel eerder genoemde meester Van der Maas vertelde hierover; dat als gevolg daarvan een commissie van enkele personen in het leven werd geroepen, waarvan ook hij deel uitmaakte en welke als doel had de heemkunde bij het lager onderwijs ingang te doen vinden. Van der Maas kreeg hierbij de opdracht een werkplan samen te stellen, dat inderdaad ook tot stand kwam. Doch de uitwerking ervan werd tegengehouden als gevolg van het uitbreken van de oorlog in 1940.

Na de oorlog werd de heemkunde-gedachte voor het onderwijs echter weer naar voren gebracht door het Kath. Oud.Verbond (K.O.V.). Van de zijde der geestelijkheid werd er daarbij op aangedrongen dat deze heemkunde voor de katholieke scholen ook katholiek georiënteerd moest zijn. Van der Maas werd aangezocht om voor verschillende afdelingen van het K.O.V. lezingen te houden over heemkunde op lagere scholen. Hierbij stuitte hij nogal eens op onkunde van het streekeigene. Wilde heemkunde bij het onderwijs ingang vinden, dan moest op de eerste plaats deze onkunde of onbegrip verholpen worden. Daar is toen dan ook de nodige aandacht aan besteed. Het leek aanvankelijk hoopvol, doch van lieverleed verzandde een en ander tot dat de Pedagogische Akademies het opnieuw en op meer grondige wijze hebben aangepakt.

"Het zal dan ook duidelijk zijn dat bij de opleiding van onderwijskrachten alle aandacht besteed zal moeten worden aan het vertrouwde heem, omdat nu eenmaal alle onderwijs van het bekende naar het onbekende dient uit te gaan. Wil het heemkundig onderwijs succes hebben, dan zal de gemeenschap hier achter moeten staan en waardering moeten tonen." Aldus de op dit heemkundegebied zeer deskundige meester Van der Maas.

Onze kinderen hebben behoefte aan onderwijs, waarin ze ook zichzelf terug kunnen vinden. En dat niet alleen, ook waarin ze: aansluiting kunnen vinden met

hun omgeving, dat is belangrijk. Niet iedere leerkracht is in staat (of acht het op dit moment belangrijk) voor zijn klas deze aanvulling te geven op het dagelijks onderwijs, het wijzen dus op hun eigen woon-omgeving, het vertellen daarover enzovoort. Toch zal dit een essentieel onderdeel van het schoolonderwijs moeten worden, lijkt me. Als er veertig jaar geleden al zo uitvoerig over geschreven kon worden, is dat toch een teken, dat er ook toen wel iets leefde. Nu niet minder, denk ik. Leerkrachten zullen hiertoe, met name in de toekomst, meer rekening moeten houden en doen dan ook al wel, ieder op verschillende wijze.

Heemkunde kun je al toepassen in het kleuteronderwijs, omdat heemkunde immers van dat kinderlijke milieu uitgaat. Nog onlangs merkte ik dit met ons jongste dochter, die voor het laatste jaar naar de kleuterschool gaat. Een "kwekeling" leerde hen het liedje van de "Driekusman", waarmee ze luidzingend thuis kwam en het regelmatig herhaalde. Op dat moment knipper je dan wel even met de ogen. Niet dat ze geen dialect zou kennen, maar dat ze dat op school "geleerd" had!

Heemkunde in het onderwijs, dus al vroegtijdig. Ja, ook de schoolbegeleidingsdiensten zijn hier, dacht ik, druk mee doende. Uit onderzoekingen blijkt ondermeer dat een kind in de stad wel weet wat bijvoorbeeld een juwelier is. In Denekamp weten de kinderen alleen maar wie "Hofland" is. Als kinderen op de school in Tilligte wordt gevraagd of ze weten wat een slager is zeggen ze: daar kun je een half varken of een stuk van een koe kopen. Kinderen in de stad weten dat je daar vlees kunt kopen. Maar die kinderen weten dan vaak weer niet waar dat vlees vandaan komt..... In Twente bestaat, meen ik, ook zoiets als een onderwijswerkgroep "heemkunde Twente", die zich hier intensief mee wil gaan bezig houden. Erg belangrijk, in elk geval, allemaal zonder dat je daardoor je blikveld hoeft te vernauwen of het gevoel hoeft te krijgen met oogkleppen op te lopen. Want dat overkomt volwassenen nog maar al te vaak! "Ken ow strekke", sluit aan bij uw schoolomgeving, adviseert de Schoolbegeleidingsdienst Midden Twente de leerkrachten.

Om die reden ook heeft de heer Van der Maas met enkele anderen in Ootmarsum, al meer dan vijftien jaar geleden, een heemkundevereniging opgericht.

U kunt nu zien hoe dit in Ootmarsum allemaal uitgegroeid is. Geen wonder ook eigenlijk dat deze man daardoor wellicht onbewust medegrondlegger is geweest voor vele latere heemkunde-organisaties in Twente, ook de onze in Denekamp. Dat staat buiten kijf en daar mogen we deze medevechter van het eerste uur ook wel eens dankbaar voor zijn.

Ik herinner me nog dat de heer Van der Maas destijds op de oprichtingsbijeenkomst van onze "werkgroep heemkunde" een inleiding zou houden over de zin van heemkunde. Op die bewuste dag was hij echter verhinderd. De lezing had hij echter aan het papier toevertrouwd en burgemeester Mr. J. G. Norbart heeft het verhaal van meester Van der Maas voorgelezen. Daaruit wil ik u toch graag een tweetal citaten meegeven.

"De liefde tot zijn land en volk is ieder aangeboren, maar kennis verbreedt ons inzicht en hoe beter wij iets kennen, hoe meer we ervan kunnen houden".....

"Het gaat er niet om, dit alles op streng wetenschappelijke basis te onderzoeken, maar veeleer als een hobby, waarbij interessante ontdekkingen kunnen worden gedaan, waarmee ook een officiële wetenschap zijn voordeel kan doen". Uitspraken welke geen toevoeging of verduidelijking behoeven.

Tot deze categorie "voorvechters" behoren natuurlijk ook en vooral eigenlijk in een even zo eerste plaats onze meesters Mulders, Bernink en Dingeldein. Weten we immers niet van W. H. Dingeldein uit gelukkig ook nog bewaard gebleven schoolschriften hoe hij meende de kennis te moeten overbrengen op de kinderen. Ik wil u eens een voorbeeld geven. Kom, lees eens even mee in het schrift van een van zijn leerlingen, S. Wynia, waarin hij de kinderen duidelijk wil maken hoe mensen vroeger leefden. "Rijk waren de boeren niet, maar ze hadden ook niet veel nodig en leefden eenvoudig. Hun huizen leken al veel op de ouderwetse boerenwoningen, die men hier en daar nog vindt. 't Waren huizen met lage muren van posten en balken en leem, en met een hoog spits dak van stro of riet. Het huis was van binnen één grote ruimte, waar de mensen en het vee bij elkander woonden. Losse huizen noemt men die. Enkele staan er rondom Denekamp nog wel. Het huis van Grashof in Noord Deurningen is zo'n los huis, dat van Roeleveld in Beuningen ook. Een ander stond in De Lutte, het is een paar jaar geleden overgebracht naar

de tuin van 't Rijksmuseum Twente te Enschede. Bij de Waarbeek staat ook nog zo'n los huis".

Tot zover dit in april 1940 geschreven lesje van meester Dingeldein over de geschiedenis van de totstandkoming van ons landschap hier in Twente, en zijn bewoners, waarvan ik er nog wel een dozijn zou kunnen laten voordragen.

Haast niet te geloven hè, dat dit zo'n veertig jaar terug op een gewoon dorpsschooltje in Denekamp plaatsvond. Maar het was toch zó! En niet zoals Herman Haverkate in het Jaarboek Twente 1980 meende te moeten vertellen over deze zelfde Dingeldein. "In Denekamp genoot de vijftigjarige vrijgezel Willem Hendrik Dingeldein met volle teugen van zijn vrijheid en voelde zich als herboren sedert de dag van de bevrijding, toen hij dolzinnig van vreugde zijn onderwijzersjasje aan de hoogste boom hing, die hij vinden kon"(Pagina 76).

Bij hun onderricht maakten vroeger wel meer schoolmeesters gebruik van "heemkunde". Neem nu eens de Denekamper hoofdonderwijzer L.L.Mulders. Hoeveel jonge boeren heeft hij niet de kennis bijgebracht van "de landbouw", met name als gevolg van de nieuwe ontwikkeling op dat gebied, waarbij ik noem de opkomst van de kunstmest. Maar dat allemaal wel tegen de achtergrond van hun eigen streek!

Een in dit verband toch ook wel belangrijk boek is geweest het door F.A.Vonk geschreven werk over de kennis der natuur voor plattelandsscholen.

Het boekje is in 1888 uitgegeven door A.Schellings Sr. te Beuningen en is geschreven door F.A.Vonk "Hoofd eener school", zoals het titelblad vertelt en waarop verder staat te lezen dat dit het eerste deeltje is. Er zijn nog twee deeltjes van dit boekje, dat als titel heeft meegekregen "Grepes uit de Kennis der Natuur voor Plattelandsscholen".

In zijn voorwoord noemt Vonk de kennis van de bron van alle ontwikkeling en rijkdom de landbouw. "Deze toch, als jongste telg van de kennis der natuur, toont den leerling dagelijks proeven en verschijnselen in hunne naaste omgeving, waardoor zij zich in de even moeilijke als noodzakelijke kunst van waarnemen kunnen oefenen".

Het is een boekje met eigenlijk allemaal lesjes ge-

richt op leerlingen van de hogere klassen, zo blijkt ook duidelijk uit de eerste regels van de "inleiding" waar Vonk schrijft: "Jonge vrienden! Daar de tijd voor opzettelijke lees oefeningen voor u haast voorbij is, vertrouw ik, dat gij dit boekje wel zult kunnen begri-pen, al is het ook hier en daar wat moeilijk". Eigenlijk zouden we uit dit boekje hier een gedeelte moeten overnemen. Het laat bijvoorbeeld zo duidelijk zien hoe het er op een boerderij voor honderd jaar uitzag. Maar daartoe leent zich dit artikel niet. Wellicht is daar in een ander verband iets mee te doen. Daar zult u zeker nog wel wat meer over kunnen lezen....

Natuurlijk waren er wel meer mensen. Het besef leeft bij mij heel goed dat noemen van namen het gevaar inhoudt iemand vergeten te noemen, en daardoor dus weer andere mensen tegen het hoofd zou stoten zonder dat dit is gewild. Bernink dan, zult u zeggen! Ja, natuurlijk, het levende bewijs is er nog steeds in zijn "Natura Docet". Toch moet je af en toe een paar namen noemen. Voor de geloofwaardigheid een beetje en gewoon ook omdat ze op dat moment in je gedachten rondgaan, rondwalen als pioniers op het gebied van "heemkunde", ook en vooral in het onderwijs, daar waar het naar mijn mening al moet beginnen, en waarvan ik uit heel mijn hart hoop, dat het daar niet ophoudt!! De school midden in het leven, en het leven midden in de school.

De onderwijzer zou er eigenlijk af en toe toch ook -of juist nu- eens met zijn leerlingen op uit moeten kunnen trekken, niet? Net zo als vroeger enkele voorbeeldige schoolmeesters dat wel deden.

Dat is in deze tijd misschien niet zo gemakkelijk als toen, het is er daarom toch nog niet minder uitdagend om, dunkt me. En heus: er zullen beslist wel wat problemen te overwinnen zijn, dat besef ik heel zeker. want het is nu eenmaal -nog- zo dat bijvoorbeeld vele leerkrachten nog te weinig kennis/belangstelling hebben van en voor de omgeving en niet voldoende weten wat ze met de kinderen "buiten" zinvol kunnen doen. Daarbij komt dan nog de problematiek van aanpassing aan lesrooster en vervoer. Maar hiermee wordt dan wel bereikt dat de kinderen bijvoorbeeld weten dat "Hofland" in Denekamp een "juwelier" is, toch! Met name voor het onderdeel "informatie en kennis van de eigen streek" zouden heemkunde-instellingen erg dienstbaar kunnen

zijn.

Niet om een of ander nieuw "onderwijsproject" te lanceren of op te zetten. Nee, gewoon door hieraan mee te denken, hieraan mee te mogen en kunnen werken.

Zo herinner ik me dat een jaar of vijf geleden het ministerie van CRM zich eens bezig heeft gehouden met natuur-educatie-projecten in de vorm van een "landschappenkaart", in 't bijzonder gericht op de basisscholen.

Maar het kan zelfs nog veel verder gaan. Zo is men in Drenthe van plan van provinciewege een historicus aan te stellen, met als opdracht het introduceren van streekgeschiedenis op scholen voor voortgezet onderwijs, het opleiden van amateurhistorici en het helpen schrijven van een Drents geschiedenisboek.

Ook zal deze functionaris geschiedvorsers kunnen helpen bij het op elkaar afstemmen van onderzoekingen. Het heeft allemaal wel iets weg van wat bijvoorbeeld ook de de Stichting Stad en Land van Twente zou kunnen doen.

Met name het onderwijs, vooral dat op de basisschool, is wel de meest aangewezen instantie, waar de relaties "toen en nu, hier en daar" al gestalte moeten kunnen krijgen. Zou moeten....., want naar mijn opvatting moet de bewustwording van deze relatie onderdeel zijn van het proces van voortdurende vorming. Boomplantfeestdagen elk jaar bijvoorbeeld, kunnen zinvol zijn.. Maar of ze dat wel altijd zijn? De betrokkenheid is het waar het om gaat. En of die er wel overal is?

Een duidelijke tendens in de richting van meer betrokkenheid is in Twente echter zeker wel waarneembaar. Zo is medio maart van dit jaar het (tweede)scholenproject "De Twentse Boer op" van start gegaan. Een project dat op touw is gezet door Overijsselse landbouworganisaties, schoolbegeleidingsdiensten en de al eerder genoemde onderwijswerkgroep "heemkunde Twente" en waaraan vele honderden leerlingen van lagere scholen deelnemen. Eerst wordt hieraan op de scholen uitvoerig aandacht besteed, waarna bezoeken worden gebracht aan boerderijen. Het project biedt de leerlingen de mogelijkheid om de hele gang van zaken rond de agrarische bedrijfsvoering te volgen. Van het strooien van de kunstmest tot het oogsten van snijmaïs.

De verschillende heemkunde-instellingen en ook de IVN-afdelingen kunnen op dit gebied erg goed voorlichtend werk verrichten en doen dat ook al. Denk vooral niet dat je alles alleen weet en kunt. Sla de krant er maar eens op na. Dan zul je moeten erkennen, dat er destijds toch wel wat in beweging is gezet door mensen met namen als Dingeldein en Bernink, om er toch nog eens weer een paar te noemen.

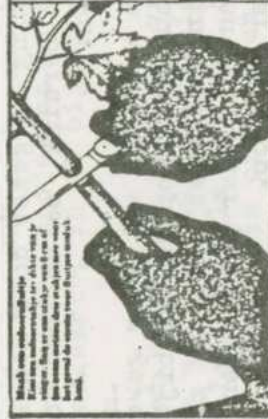
Ik wil dit, toch in uw ogen wellicht wat lang geworden artikel, afronden met het advies: klop rustig bij de heemkunde- en aanverwante instellingen aan, zij zijn er voor, zij tonen alle open oor, daar ben ik van overtuigd. Toe, waag het er maar eens op.

En dan tot slot dit. Of die betrokkenheid van zojuist er altijd en overal is.....? Ach, ik weet niet of het belangrijk is hier nu een antwoord op te geven. Ik lees in het boek "Zo leefden zij" over het leven en werken vroeger onder andere "Wandelend door de uitstalkast van het museum voelden we onze behoefte aan romantiek. Daarna lopen we weer naar de overvolle parkeerplaats om de lange files vóór te zijn en op tijd thuis te komen voor de uitzending van een televisie-programma" en "Ondanks kwalen van onze tijd hoeven we niet terug te verlangen naar 'die goeie ouwe tijd'".

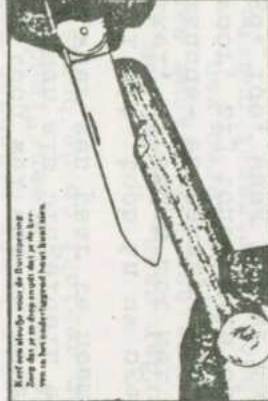
Wat heet immers goed! Ons huidige behaaglijke leven, voorzien van (te)veel comfort.....? Nee, toch.....! Of.....wel toch.....? Is dat een beetje betrokkenheid?

H.Boink.

Maak een klein gat in de
bodem van de blaas. Het gat
moet net groot genoeg zijn
om de blaas te vullen met
water. Het gat moet net
groot genoeg zijn om de
blaas te vullen met water.
Het gat moet net groot
enkele minuten later zal
het water uit de blaas
komen.

Maak een klein gat in de
bodem van de blaas. Het gat
moet net groot genoeg zijn
om de blaas te vullen met
water. Het gat moet net
groot genoeg zijn om de
blaas te vullen met water.

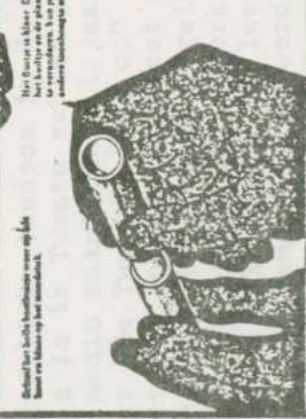
Maak een klein gat in de
bodem van de blaas. Het gat
moet net groot genoeg zijn
om de blaas te vullen met
water. Het gat moet net
groot genoeg zijn om de
blaas te vullen met water.

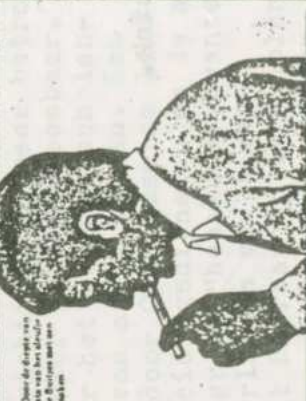
Maak een klein gat in de
bodem van de blaas. Het gat
moet net groot genoeg zijn
om de blaas te vullen met
water. Het gat moet net
groot genoeg zijn om de
blaas te vullen met water.

Maak een klein gat in de
bodem van de blaas. Het gat
moet net groot genoeg zijn
om de blaas te vullen met
water. Het gat moet net
groot genoeg zijn om de
blaas te vullen met water.

Maak een klein gat in de
bodem van de blaas. Het gat
moet net groot genoeg zijn
om de blaas te vullen met
water. Het gat moet net
groot genoeg zijn om de
blaas te vullen met water.

fluitjes maken

Wie doet er mee, een fluitje maken? We pakken een stukje esdoornhout, of een takje van de lijsterbes van ongeveer een vingerdik. Neem wel een paar takjes meer, want de eerste lukt niet altijd direkt. Terwijl we het fluitje maken zingen we het volgende liedje, en kloppen met het handvat van het mes op de bast die eraf moet.

Siep, Sap, Siepke
 Wanneer bis doe riepke
 in mei
 in mei
 as alle vöggelkes 'n eike legd
 wöar legs doe dan?
 bown in de spinde
 doa kan ze genene vinde
 drof, drof, drof
 of ik dreij die 'n hals of.

Het beste kun je dus deze fluitjes maken in mei, zoals het liedje al zegt. Dit is trouwens al een eeuwen-oude traditie die naar mijn mening dan ook waard is voortgezet te worden. Bovendien -en daar denken we waarschijnlijk ook niet altijd bij na- is het een leuke bezigheid en onze kinderen kunnen zich uren met zo'n fluitje vermaken.

Hoe je zo'n fluitje kunt maken kunt u hiernaast zien.

Er zijn natuurlijk wel meer manieren om zo'n fluitje te maken.

Dit verschilt van streek tot streek, evenals het liedje, dat er bij hoort. In Geesteren (O)bijvoorbeeld, zingen ze het aldus:

Saap, Saap, Siepke
 Woneer sis du riepke
 in Meie in Meie
 als alle veugel eier leegd
 Woor legd ze dan
 achter de oule broodspien,
 kan ze num's wier vinn.
 Kwam ne oulen hoppen pop

met ne krommen dikken stok,
ketke sprong in de putte,
brak al ziene bene en butte
har of har of
as doe de nog nig of wis
zak die nek om draaien.

Tot zover mijn verhaaltje.

Het zou misschien wel interessant zijn om er achter te komen of er nog meer van dit soort versjes zijn. Mocht u ook nog wat weten dan zal ik het erg fijn vinden dat u mij dit laat weten. Via de redactie van dit blad kunt u mij vanzelfsprekend bereiken.

Jos Bruns.

"Oet ne pottuffel en ne
beestnheijer kan ne
heleboel greuien".

In de jaren vóór de laatste wereldoorlog was de veehandel voor een groot gedeelte in handen van de joden. Het vee werd toen nog hoofdzakelijk verhandeld op de veemarkten. In onze omgeving was dat vooral de markt in Oldenzaal, steeds op maandag. Dit was soms zo erg als er op een bepaalde maandag eens een joodse feestdag was en de joden dus niet op de markt kwamen, "de markt kapot was". Op de grote markt in Oldenzaal, waar nu het gemeentehuis staat, waren lange staketsels, waaraan op marktdagen de koeien stonden vastgebonden. De boeren op hun witgeschuurde klompen, de veehandelaren meestal op geschilderde klompen, die dan ook vaak de naam "Jödden-kloomp" hadden. Trouwens, aan die klompen kon je vaak nog zien uit welke streek de boer afkomstig was. In de omgeving van Oldenzaal droeg men klompen zonder omhoogstekende punt (Oldenzelse kloomp), terwijl men in de buurt van Weerselo, Tubbergen enz. klompen droeg mét omhoogstekende punt (een venijnig ding om mee te trappen), dat was het zogenaamde Enterse model.

De joodse veehandelaren onderling gebruikten een speciaal taaltje, dat voor een niet ingewijde onverstaaenbaar was. Het was een vrij simpel systeem, bestaande uit Hebreeuwse, Jiddische en bargoense elementen. Het was in ieder geval niet zuiver Hebreeuws, zoals sommigen menen. Het taaltje was toch eenvoudig te leren. Maar ieder die het een ander leerde, liet zich er meestal wel voor betalen.

Hoewel wel eens anders gesuggereerd wordt, handelde men over het algemeen wel graag met de joodse veehandelaren. Juist onder hen zaten vaak de vee-exporteurs, mensen dus die "de handel zagen zitten", die flinke hoeveelheden vee konden kopen en ook betalen. In zijn totaliteit kan men echter gerust stellen dat, wanneer het woord "Jood" wel eens in ongunstige zin werd gebruikt, dit wel een gevolg was van concurrentie-nijd. De gemiddelde man, zeker de weldenkende mens, waardeerde hen niet minder dan een ander. Zo herinner ik me uit mijn jeugd dat een

jonge Denekamper jood tot in Weerselo en Tubbergen de boeren afreisde met textiel (stoffen), die hij in een groot pak achter en voor op zijn fiets vervoerde en dat hij bij de boeren veel verkocht, omdat hij goede kwaliteit leverde voor redelijke prijzen. Maar ja, zijn stoffen voor niets weggeven deed hij ook niet. In elk geval waren joden wel vaak handelslui.

Lang niet iedereen verstond het dan ook als hij bijvoorbeeld in het Joods, zo noem ik de verbasterde handelstaal dan maar, de ene handelsman tegen de ander hoorde zeggen: "'t Kost die éne kaf-hei bas" of dat iemand "een tofele-moan-beis-rodel" was.

Uiteraard ging het bij de handel meestal om getallen, geldstukken en bankbiljetten. Wat de getallen betreft was het systeem vrij eenvoudig, waarbij ik moet opmerken dat het hier ging om "gesproken" taal, de schrijfwijze van de woorden staat vaak niet vast. Zo was:

1 = alef-olf-oalef	20	= kaf
2 = beis	30	= lammet-lamech
3 = kimmel	40	= mem
4 = dollat-dollar	50	= noen
5 = hei	60	= sammeg
6 = woof	70	= siem
7 = sojem	80	= smorem
8 = ges	90	= tisseem
9 = tes	100	= mei
10 = joet	1000	= élef - eelee

Uit deze getallen kon men dan ieder willekeurig getal samenstellen:

- 25 = kaf-hei (kaf = 20, hei = 5)
- 16 = joet-woof (joet = 10, woof = 6)
- 82 = smorem-beis (80 = smorem, beis = 2)
- 102 = mei-beis (100 = mei, beis = 2)
- 200 = beis-meis (kleine getal voor het grote = 2x100)
- 2000 = beis-élef (2 x 1000)
- 60.000 = sammeg-élef (60 x 1000).

Een uitzondering vormde het getal 15. Volgens vorenstaand systeem zou men dus moeten zeggen : 10 + 5 = joet-hei. Een orthodoxe jood gebruikte dit woord echter niet. Voor zover ik weet bestond er een klankovereenkomst met een woord, dat ook een aanduiding was voor de naam van God.

Daarom gebruikte hij voor het getal vijftien niet de getallen $10 + 5$, maar $9 + 6 = \text{tes-woof}$. Dus tes-woof = 15, niet het getal 96.

Voor geldstukken en bankbiljetten werden ook bepaalde benamingen gebruikt. Men had een voorkeur voor het rekenen met stuivers (vijf-centstuk).

Een stuiver heette bas; een gulden : soof; een cent : pesitem of posem.

Zo was: kaf-hei bas = 25 stuivers, ofwel f.1,25.

Een kwartje was een heitje, eigenlijk hei-bas = 5 stuivers.

Een dubbeltje was: een beisje, eigenlijk beis-bas = 2 stuivers.

Een joetje was: een tientje, bankbiljet van 10 gulden, eigenlijk joet-soof.

Een meier was: 100 gulden, eigenlijk mei-soof.

Een élefje was: 1000 gulden, eigenlijk élef-soof.

Om er iemand in te laten lopen vroeg men wel eens wat een lammetje was. Zei men dan "30 gulden", dan wist men meteen dat men het systeem niet goed door had en men kreeg ten antwoord: "Een lammetje is een klein schaap".

Lammet-pesitem was gewoon 30 cent, lammet soof - was dus 30 gulden.

Ook in het overige taalgebruik werden vaak joodse woorden gebruikt. Twee woorden, die een tegengestelde betekenis hadden werden veel gebezigd, namelijk: kosher (koosjer) voor: rein, zuiver, goed en het woord dat net het tegenovergestelde betekende, namelijk treife, in de betekenis van onrein, onzuiver, slecht. Als men sprak van :- koosjer vlees, dan was dat goed, rein vlees

- koosjer slachten = Joods-ritueel slachten
- koosjer geld = goed geld.

Treife geld = slecht geld. Een treife koe = een slechte koe.

De treife mediene = Duitsland (slecht land) Hebreeuws "medinoh" = land.

Beis-rodel (van het Hebreeuws "Bar Jisro'eil) betekent: Zoon van Israel = Jood.

Men noemde iemand echter ook wel "Een Roomse jood" en dan zei men "Tofele-moan-beis-rodel", ofwel "Protestante jood" die men dan aanduidde met "Gasse moan beis rodel".

Veel gebruikte woorden waren verder:

Mesjogge - mesjoggaas = gek

mekajem = slaag, pak slaag.

maaiem = water, regen

sappel maken = naar maken, zich dik maken

galle = vloerbrood

kriere = koude

gemieme = warmte, hitte (wat een gemieme = wat een hitte)

peiger = dood (hij is peiger = hij is dood)

ponem = gelaat

rooien = zien, kijken (mos dat monem es rooien = moet je dat gezicht eens zien)

jofel = leuk

sjikse = christenmeisje (dat is ne jofele sjikse = dat is een leuk meisje)

golef = melk

togus = achterste, bips

sjammes = koster

sjoel = synagoge (hij is sjammes van de sjoel = hij is koster van de synagoge).

Verder nog:

mezoezoh = langwerpige busje, waarin stukje perkament, met de verzen Deut.VI: 4-9 en Deut.XI: 13-21. Joden hadden dit buisje aangebracht aan de deurpost van de ingangsdeur van hun woning. Men kon er altijd meteen aan weten, dat er een jood woonde. Indien men bedoelde teksten gaat opzoeken in de bijbel, wordt de betekenis meteen duidelijk. Ik laat hier enige verzen volgen:

Deut.VI 4. Hoor, Israel! Jahweh is onze God, en Jahweh alleen.

5. Bemin Jahweh, uw God, met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht.
6. Deze woorden, die ik u heden gebied, moeten in uw hart staan geschreven.
9. en schrijf ze op de deurposten van uw huis en in uw poorten.

Deut.XI.13. Wanneer ge gewillig gehoorzaamt aan de geboden, die ik u heden geef, wanneer gij Jahweh, uw God, bemint en Hem met heel uw hart en heel uw ziel dient

14. dan zal hij op tijd regen aan uw land schenken, de najaars en voorjaarsregen, zodat ge uw graan, most en olie zult oogsten
15. dan zal hij voor uw vee gras op uw weiden geven en zult ge eten tot verzadigings toe.
16. Maar zorgt er voor, dat uw hart zich niet laat verleiden, dat gij niet afdwaalt en vreemde goden dient en aanbidt.
17. Want dan ontbrandt de toorn van Jahweh tegen u, dan zal hij de hemel sluiten, zodat er geen regen valt en de bodem geen opbrengst meer levert; dan zult gij spoedig uit het heerlijke land, dat Jahweh u geeft, worden verdelgd.
18. Prent deze woorden in uw hart en uw ziel, bindt ze als een merk op uw hand, en laat ze als een teken op uw voorhoofd zijn.
19. Prent ze ook uw kinderen in, herhaalt ze, wanneer ge in uw huis gezeten zijt of wandelt op straat, wanneer gij gaat slapen of opstaat,
20. en schrijf ze op de deurposten van uw huis en in uw poorten
21. opdat gij met uw zonen in het land moogt verblijven, dat Jahweh onder ede beloofd heeft aan uw vadersen te zullen geven, even lang als de hemel boven de aarde staat.

E.6. 10 ged.

ST.

HET GROOTE HANST.

DORPSTRAAT

HET GROOTE DISSEROLT.

DE BRAAK.

SCHOOLBERG

LEEVRINGS WOORTE.

FRENSDORFEEVEN

kaart Lattrop
bij pijl: schoolbeers

54

kalk.

Een lijst op den schoorsteen met 4 ankers en het nodige lood, voorts den schoorsteen zelfs.

Al het nodige ijzerwerk.

5 Engelse bolkozijns, de stijlen van 4 à 5 duim, met ramen van 16 ruiten ieder met het glas, en vensters, alles van droog hout.

Een schrijfbank en aan weerszijden een zitbank.

Een lessenaar.

1000 Dokken.

De zolder van droog hout en geveerd à 1 duims greenen delen.

Al het arbeidsloon van metselen en timmeren."

Er van uitgaande dat men rekende met de Amsterdamse voet, (0,283 meter) of misschien de Rijnlandse voet (0,314 meter), dan waren de afmetingen in het eerste geval: lengte 6,22 meter, breedte 5,09 meter, hoogte 2.54 meter. Of als men met Rijnlandse voet rekende: 6.90 x 5.65 x 2.82 meter !!!

Dus toch wel zeer kleine afmetingen voor een school. De aanbesteding werd gedaan "door het schrijven op bordjens". Vermoedelijk waren dit leien en degene die het laagst inschreef genoot 2 gulden en 10 stuivers en deze werd de bouw van de school gegund.

De voorwaarden van aanbesteding waren onder meer dat de aannemer verplicht was zelf te zorgen voor droog hout dat nodig was voor de deuren, ramen en de zolder. In ruil hiervoor kon hij, van het beschikbaar gestelde hout dezelfde hoeveelheid terugnemen.

In het komende voorjaar (1799) diende met de bouw te worden begonnen. De school moest met Pinksteren (in het zelfde jaar) gereed zijn. Een maand nadat de school was opgeleverd diende de aannemer betaald te worden.

Bij het "omkeren der bordjens" bleek dat als laagste had ingezet Hendrik Broekhuis te Ootmarsum, voor een bedrag van 359 gulden, waarvoor men hem dan ook de bouw van de school gunde. Als borgen stelde hij: Abraham Geerling en Jan Florijn.

Ik heb niet kunnen achterhalen of de school inderdaad op tijd gereed is gekomen. Maar ik mag aannemen van wel, omdat er in het markeboek niet meer over geschreven wordt.

Op 11 december 1807 vond er een holting plaats op het erve Bonke welke ook voornamelijk gewijd was aan het thema onderwijs.

Op deze holting werd een commissie benoemd om de belangen van het onderwijs in deze marke te behartigen. In de eerste plaats ging het over het verbeteren van het schoolvertrek en ten tweede om te bewerkstelligen dat het bestaan van de onderwijzer werd verbeterd of in elk geval werd verzekerd. Dit naar aanleiding van artikel 11 van het Reglement voor de lagere scholen van 15 januari 1807.

In deze commissie werden benoemd Markenrichter H.R.G. Pagenstecher, F.Schneider procurator van Frenswegen en de eigengeërfden Berend Dasselaar en Jan Wigger. Op 5 januari 1808 vergaderde deze commissie met de schoolopziener in Ootmarsum. Het eerste punt: verbetering van het schoolvertrek werd overgeslagen, omdat de school toch in vrij goede staat verkeerde. Het tweede punt betrof het traktement van de schoolmeester. Het vaste landstraktement, tot dan toe 50 gulden per jaar, werd verhoogd met 50 gulden. Hier kwam nog bij: 200 gulden voor schoolgeld van alle kinderen van Lattrop en Tilligte welke te Lattrop naar school gingen, op basis van 2 gulden per jaar voor ieder kind. Dan nog 20 gulden voor schoolbehoeften van onvermogene kinderen en prijsjes en brandstoffen. Deze prijsjes moeten gezien worden als aanmoedigingsgeschenkjes voor goed geleverde prestaties van de leerlingen.

Uit deze gegevens uit het markeboek is op te maken dat er toendertijd aan deze school (in 1808) aan ongeveer 100 kinderen onderwijs gegeven werd. Wanneer men daarbij dan bedenkt dat de school in het royaalste geval een afmeting had van 6.90 x 5.65 x 2.82 meter, kan men zich voorstellen hoe de leerlingen opeengeplakt zaten.

Hierbij zou bijna het spreekwoord kunnen worden gebruikt: Er gaan veel makke schapen in één hok!

J.A. den Ouden.

(geraadpleegd: markeboek Lattrop)

(wordt vervolgd).

In navolging van een artikel over de Mispel hier enige wetenswaardigheden over het palmboompje. De wetenschappelijke naam van deze groenblijvende struik luidt: *Buxus sempervirens*. Dat *sempervirens* betekent: altijd groen. In de paastijd worden de takken gebruikt in de palm-pasen voor de kinderen. Het is een opgaande struik tot kleine boom. Vroeger kwam deze struik veel voor in "boeren" tuintjes, waar hij de tuin ook in de winter een groen aanblik gaf. Nu heeft de conifeer de plaats van deze groenblijver overgenomen. Hopelijk blijven er mensen die de kwaliteiten van de palm met zijn geurende diepgroene glanzende blaadjes kunnen waarderen en hem verkiezen boven de doods aandoende conifeer (vaak nog in blauwe variëteiten). Het is een gemakkelijke struik die in zon én schaduw groeit, op alle gronden gedijt en snoei uitstekend verdraagt. Daardoor is hij ook voor haagjes geschikt, zoals we in vele historische tuinen nog kunnen zien. Door de langzame groei is snoeien zelden nodig. Voor zo'n haag zetten we de struiken op ongeveer 30 cm. Een buxus-haagje kan een mooie omlijsting van een kruidenhoek of van laagblijvende vaste planten vormen. Ook als struik of boompje komt de buxus tot z'n recht. Hij kan tot 6 meter hoog worden. In historische tuinen vinden we nog buxus-piramiden of struiken gesnoeid in de vorm van dieren zoals een eekhoorn of vogel.

In Denekamp kunnen we de palm o.a. zien in de Kokensteeg in het "boeren" tuintje van Damhuis en in de tuin van familie Oude Griep aan de Ootmarsumsestraat alwaar een prachtig gesnoeid exemplaar staat. Misschien hebben vele lezers nog een plek vrij in hun tuin, denk dan eens aan deze struik als ongesnoeide vorm in een vergeten hoek, als solidair in het gazon of als kleinblijvende strakke haag.

A. Keizer.

*Pallem, Pallem Paosen,
Laot de koekoek raozen,
Laot de kievit zingen,
Dan krieg wiej lekkere dingen.*

Begin dit jaar ontving ik van mevrouw H.J.G. van Heek-Hoogklimmer uit Enschede nog een aantal interessante dingen met betrekking tot haar vader, die van 1878 - 1922 burgemeester is geweest van Denekamp. Al eerder verraste mevrouw Van Heek me met een aantal stukken. (Zie Dorpsgeschiedenis 3/1978, pag.49).

Het is erg plezierig te ervaren dat op deze wijze wordt meegewerkt aan het in beeld brengen van een periode, die al meer dan honderd jaar geleden is begonnen en welke zodoende weer tot "leven" kan worden gebracht.

Een mooie aanvulling voor de afstammingsbeschrijving van deze tak van de familie Hoogklimmer staat te lezen in het nieuwste "Jahrbuch des Heimatvereins Bentheim", kortweg bij ons ook wel genoemd het Jaarboek Bentheim.

Onder de titel "Hendrik Martin Hoogklimmer, Prediger zu Laar 1837-1872", beschrijft P.L. de Jong de relaties tussen de Hoogklimmers en vooral het Duitse grensplaatsje Laar. Immers in deze plaats is onze burgemeester G.W.Hoogklimmer geboren. Zijn vader was daar van 1837 - 1872 predikant.

Het was overigens niet zo vreemd dat een Nederlandse predikant werd beroepen in Laar. Want Hendrik Martin Hoogklimmer had de school in Osnabrück gevolgd en studeerde in Groningen van 1829-1835 theologie. Hij trouwde met Anna Agnieta Stork, dochter van de Weerselose predikant Stork. Ze kregen zeven kinderen. Een daarvan was de in 1847 geboren

Gerrit Willem, de latere burgemeester van Denekamp, die daardoor de Duitse nationaliteit kreeg. Toen zijn vader in 1872 naar Weerselo ging, werd hij genaturaliseerd tot Nederlander. Hendrik Martin Hoogklimmer is slechts tot 1875 in Weerselo gebleven. In dat jaar vertrok hij naar Nieuw-Leusen, waar hij nog vier jaar als predikant werkzaam zou zijn. Acht jaar later overleed hij ten huize van zijn dochter Arnolda, waar hij in 1879 bij ingetrokken was.

Deze dochter was gehuwd met burgemeester Ten Holte van Dalen. Op de begraafplaats van Dalen staat nu nog

de grafzerk met het volgende opschrift.

"Ter gedachtenis aan
onze ouders
Hendrik Martin Hoogklimmer
geb. te Neuenhaus 29 April 1810
overl. te Dalen 11 Maart 1887 in
leven Predikant te Laar,
Weerselo en Nieuwleusen
en
Anna Agnieta Stork
geb. te Weerselo 8 Febr. 1809
overl. te Dalen 7 Juni 1901
Rust Zacht!"

Voor de volledigheid geef ik hier thans in het kort
weer de afstamming van Hoogklimmer.

Daarvoor gaan we terug naar begin zeventiende eeuw.
In 1614 woonde in Oldenzaal "Johann Harmsoen Hoog-
klimmer en Anneke z'n husfrau". Ze waren lid van het
weversgilde. Zo'n tien jaar later is dit echtpaar
met hun kinderen gepakt en gezakt in Bentheim aange-
komen en is daar een wijnwinkeltje begonnen.

In rechte lijn breng ik u thans de voorvaders van
onze burgemeester Gerrit Willem Hoogklimmer in beeld:

- Jurgen Hoogklimmer, 1626 - 1705, burgemeester van Bentheim.
- Ernst Friedrich Hoogklimmer, overleden 1739, burge-
meester Bentheim.
- Jan Georg Hoogklimmer, 1711 - 1775, burgemeester Bentheim.
- Heinrich Hoogklimmer, 1745 - 1808, rentmeester Bentheim.
- Johann Georg Hoogklimmer, 1784 - 1853, dom rent-
meester en Amtmann Neuenhaus.
- Heinrich Hendrik Martin Hoogklimmer, 1810 - 1887,
predikant in Laar, Weerselo en Nieuwleusen.
- Gerrit Willem Hoogklimmer, 1848 - 1926,
burgemeester van Denekamp. Hij is begraven op de
oudste protestantse begraafplaats aan de Oldenzaal-
sestraat.

H.Boink.

wat biedt het donateursschap

Allereerst een gratis abonnement op ons vier keer per jaar verschijnend contactorgaan 't Onderschoer.

In het voor- en najaar een lezing of iets dergelijks. Deze bijeenkomsten vinden wisselend plaats in het dorp Denekamp en in de buurtschappen/kerkdorpen.

Verder een of twee keer per jaar een excursie.

Voorts kunnen gratis boeken geleend worden uit de bibliotheek. Een catalogus wordt toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. Op verzoek wordt u graag nadere informatie toegezonden.

De contributie bedraagt voor 1982 minimaal f.12,50 voor donateurs woonachtig in de gemeente Denekamp; voor overigen f.18,50.

Hierbij meld ik mij aan als donateur van de Stichting Heerkunde Denekamp.

O graag ontvang ik nadere informatie over deelname aan de activiteiten van de werkgroepen.

Ik wacht met betaling tot ik hierover nader bericht ontvang.

Naam :

Volledig adres :

.....

datum: handtekening:

BESCHERMDE PLANTEN

Sinds 1973 zijn bepaalde planten in Nederland officieel als beschermd aangeduid in het Besluit Beschermde Inheemse Plantesoorten. Alle op deze lijst voorkomende planten staan hierna vermeld.

Daslook, Wolverlei, Zwanebloem, Klokje (alle soorten), Spaanse ruiter, Herfsttijloos, Zwolse anjer, Wilde kaardebol, Zonnedauw (alle soorten), Moeraswespenorchis, Blauwe zeedistel, Kievitsbloem, Gentiaan (alle soorten), Grote muggenorchis, Jeneverbes, Aardaker, Zomerklokje, Waterdrieblad, Beenbreek, Vleeskleurige orchis, Gevlekte orchis, Breedbladige orchis, Harlekijn, Rietorchis, Wilde marjolein, Knikkende vogelmelk, Gewone vogelmelk, Koningsvaren, Parnassia, Welriekende nachtorchis, Sleutelbloem (alle soorten), Veldsalie, Langbladige ereprijs, Maagdenpalm en Zinkviooltje.

Voorlopig zal er elk kwartaal één van deze planten afgebeeld en beschreven worden op de binnenkant van de omslagpagina hiernaast. Afbeelding en beschrijving overgenomen uit het Jaarboek Twente 1965.

Briefkaart

Volgende
franken

Aan: Stichting Heemkunde Denekamp

Diepengoor 16

7591 BW Denekamp

Kievitsbloem - *Fritillaria
meleagris* L. - Ook Tulp of
Kieviitse genoemd. De
bloem is purper met don-
kere vlekken, maar soms
ook geheel wit. Ze bloeien
in april en mei op drassige
weilanden, in het bijzonder
op de uiterwaarden in de
wijde omgeving van Zwolle,
waar ze bij grote aantallen
geplukt werden, dikwijls
om ze te verkopen.

